

Filozofski fakultet Sveučilišta u Zagrebu
Odsjek za kroatistiku
Katedra za hrvatsku usmenu književnost

Zagreb, 2013.

**USMENOKNJIŽEVNA SASTAVNICA U DJELU
TOMAŠA MIKLOUŠIĆA**

DIPLOMSKI RAD

8 ECTS bodova

Mentorica:
dr. sc. Evelina Rudan

Studentica:
Andrea Malović

Sadržaj:

1. Uvod	3
2. Mikloušić u povijesti književnosti i književnoj kritici	4
3. Usmena književnost i društveno-povijesne prilike	9
4. Usmenoknjiževna sastavnica u djelu Tomaša Mikloušića	
4.1. <i>Izbor dugovânj vsakovrstnéh za hasen i razveselenje služèčéh</i>	13
4.2. <i>Stoljetni hrvatski kolendar ili Dnevnik stoljetni od ljeta 1851. do ljeta 1950. kažući</i>	23
4.3. <i>Imenoslovník iliti Rečno-pesmen igrokaz</i>	27
4.4. <i>Huta pri Savi ili Ljubav za ljubav</i>	29
4.5. <i>Ljekaruše – odnos prema pučkoj medicini</i>	30
4.6. <i>Nachin chloveka od ztekloga psza, machke, kache, ali druge jadovite ztvàri ranyenoga szegurno zvràchiti</i>	34
5. Zaključak	36
6. Literatura	38
7. Prilozi (1, 2, 3)	42
8. Sažetak	55

1. UVOD

Svojim opusom Tomaš (Tomo) Mikloušić (1767. – 1833.; pučki pisac, prevoditelj, prigodničarski pjesnik, književni historiograf, priređivač i izdavač kajkavskih tekstova te suradnik i urednik kalendara) ostavio je jasan i važan trag u hrvatskoj književnosti s kraja 18. i početka 19. stoljeća. On se posebno ističe zbog svojeg velikog i neumornog zalaganja za hrvatski jezik, točnije za kajkavštinu, što je jasno vidljivo u njegovim djelima. U ovom radu pokušat ću prikazati važnost ovog autora i njegovih književnih djela kao i njegovih uredničkih nastojanja.

Rad ću započeti prikazom Mikloušićeva životopisa, njegovih najvažnijih pisanih i tiskanih djela te njegove zastupljenosti u povijesti književnosti i književnoj kritici, tj. osvrnuti se na studije i rasprave o njegovu stvaralaštvu. Zatim ću prikazati društveno-povijesne prilike vremena u kojem je stvarao i ukratko objasniti pojam usmene književnosti. U središnjem dijelu ovog rada baviti ću se njegovim odnosom prema usmenoj književnosti, kako u njegovim književnim djelima, tako i u njegovu uredničkom radu. Budući da je iza Mikloušića ostao opsežan i neobično razveden stvarateljski opus, u ovom radu prikazat ću samo jedan njegov dio. Djela koja će ovdje biti obrađena su: *Izbor dugovânj vsakovrstnéh za hasen i razveselenje služèčeh*, *Stoljetni hrvatski kolendar ili Dnevnik stoljetni od ljeta 1851. do ljeta 1950. kažući*, *Imenoslovník iliti Rečno-pesmen igrokaz*, *Huta pri Savi ili Ljubav za ljubav*, *Nachin chloveka od ztekloga psza, machke, kache, ali druge jadovite ztvàri ranyenoga szegurno zvràchiti*. U završnom dijelu sustavno ću izložiti sve relevantne spoznaje i zaključke do kojih ću doći nakon izlaganja tematike u središnjem dijelu.

Svrha ovog rada bit će zapravo pobliže upoznavanje s opusom Tomaša Mikloušića, ukazivanje na njegove veze s usmenom književnošću, kao i isticanje važnosti njegovih djela za hrvatsku književnost.

2. MIKLOUŠIĆ U POVIJESTI KNJIŽEVNOSTI I KNJIŽEVNOJ KRITICI

„Hrvatsku su na početku 19. stoljeća politički predstavljali kajkavski krajevi, a isto su tako kajkavski pisci važili kao jedini zastupnici hrvatske književnosti u pravom smislu.“¹

Jedan od najvažnijih književnika ovog vremena bio je čovjek o kojem je svoje uspomene zabilježio i Ivan Kukuljević, opisavši jedan doživljaj iz đaćkih dana: „Mi našosmo starca u svojoj sobi okružena knjigami, pismi i kojekakvim simo tamo pobacanim pokućtvom i gospodarskim oruđem. Primivši nas veoma ljubežljivo (...) i zametnuvši s nama razgovor o naših naucih, preporučí nam toplimi riječmi, da čítamo hrvatske knjige. Pošten starac ni ne pomisli, da osim njegovih i Lovrenčićevih knjiga tada ne bijaše upravo druge kajkavske hrvatske knjige, koju bi mladež čítati mogla.“²

Ipak, najbolje se čovjek može sam opisati, što je on i učinio u svom djelu: „Bil je jednoć domorodec zmed ostalih jeden, koji imel je goruću želju domovine svojoj po osvetlenju narodnoga jezika diku pribaviti (...)“³. Riječ je, dakako, o Tomašu Mikloušiću.

Tomaš (Tomo) Mikloušić bio je pučki pisac, prevoditelj, prigodničarski pjesnik, književni historiograf, priređivač i izdavač kajkavskih tekstova te suradnik i urednik zagrebačkog i varaždinskog „Horvatskog kalendara“.⁴

Rođen je 24. listopada 1767.⁵ u Jastrebarskom u obitelji Josipa i Katarine Antonije Bohema. U Zagrebu pohađa gornjogradsku Arhigimnaziju i završava studij filozofije na zagrebačkoj Akademiji. Mladi Tomaš svoje školovanje nastavlja u Pešti kamo odlazi 1787. godine na četverogodišnji studij teologije. 1790. godine vraća se u Zagreb i počinje raditi kao

---

¹ Vidi: Šicel, Miroslav: Povijest hrvatske književnosti, Knjiga I. – Od Andrije Kačića Miošića do Augusta Šenoa (1750. - 1881.); Naklada Ljevak, Zagreb, 2004.; str. 19

² Vidi: Barac, Antun: Hrvatska književnost od Preporoda do stvaranja Jugoslavije: Knjiga I.: književnost ilirizma; Zagreb, 1954.; str. 7

³ Vidi: Mikloušić, Tomaš: Izbor Dugoványh vszakoverztneh za hazsen, y razveszelénye szluséchéh po Tomášu Miklóushich Plebánushu Ztenyevechkém izpisan, y na szvètlo dån; Vu Zagrebu Pritizkan vu Novoszszelkzok Szlovarnicze 1821.; pretisak: Kajkaviana Biblioteka Kinč osebujni knjiga

⁴ Usp.: Jukić, Andrea: Mikloušić, Tomaš (Tomo) // Leksikon hrvatskih pisaca; Školska knjiga, Zagreb, 2000.; str. 497

⁵ Uz ovaj datum Cesarec u svojoj knjizi navodi i 17., 22., 25., 26., 27. listopada. Usp.: Cesarec, Ivan: Dramsko-scenski rad Tomaša Mikloušića (1767. - 1833.); HZKD, Klanjec, 2008.; str. 50

vjeroučitelj u pučkim školama. Svoju prvu, tzv. „mladu“ misu, održao je u Jastrebarskom 12. siječnja 1791.⁶ Kao mladi duhovni pomoćnik djelovao je u crkvi sv. Jurja u Plešivici od kolovoza 1791. do kolovoza 1793., a zatim je do kraja iste godine bio kapelan u crkvi sv. Marije pod Okićem. Do 4. ožujka 1794. službu kapelana obavlja u Jastrebarskom, nakon čega prelazi u Stenjevec gdje ostaje do 17. studenog 1795. Poslije neuspjelog pokušaja od 17. srpnja 1795. da dobije mjesto na katedri poetike, u studenom iste godine izabran je za profesora gramatike u zagrebačkoj Arhigimnaziji. Četiri godine kasnije preuzima katedru poetike, prvo kao suplent, a od 1804. i kao redoviti profesor. 20. siječnja 1805. Mikloušić se vraća teologiji i postaje župnik u Pušći kraj Zagreba, gdje ostaje vrlo kratko jer je tri mjeseca kasnije premješten u župu u Stenjevcu u kojoj ostaje 26 godina. U lipnju 1831. je (vjerojatno) na vlastiti zahtjev premješten u župu u Jastrebarsko gdje obavlja službu župnika i vicearhiđakona. Umro je 7. siječnja 1833. u Jastrebarskom.⁷

Kao što se vidi, Mikloušić je djelovao na kraju 18. i na početku 19. stoljeća, „uoči preporoda“, tj. u svojevrsnom „međurazdoblju“, „vakuumu“ između epohe prosvjetiteljstva i hrvatskog narodnog preporoda.⁸ Njegovo je književno djelovanje izazivalo književnu kritiku i kritičare. Mikloušić se književnošću bavio od rane mladosti pa je iza sebe ostavio opsežan i raznolik književni opus koji je nastajao tijekom četrdesetak godina. Taj opus uključuje velik broj njegovih vlastitih djela te djela drugih kajkavskih pisaca koja je sakupljao i dao tiskati jer oni sami nisu mogli. Njegov opus sadrži mnoga poučna djela nabožnog, zabavnog i praktičnog sadržaja, kao što su molitvenici, lekcionari, katekizmi, duhovni priručnici, evanđelistari, latinska školska gramatika s rječnikom, spisi o gospodarstvu i kućnim lijekovima, spisi o medicini te hrvatske i latinske prigodnice. Njegova svestranost očituje se u raznolikim djelima koja je napisao, ali i u činjenici da se bavio proučavanjem astronomije, o čemu se zapažanja mogu naći u njegovom najpoznatijem djelu, svojevrsnoj enciklopediji onoga vremena. Iako postoje neka neslaganja oko broja njegovih djela, sa sigurnošću se može reći da je njegov opus veoma bogat jer osim 38 tiskanih djela, popis kojih je sam dao, on

---

⁶ U svojoj knjizi Cesarec navodi da Šafarik i Kukuljević navode 12. srpnja kao datum mlade mise. Usp.: Isto, str. 51

⁷ Usp.: Tomaš Mikloušić – Wikipedija; Dostupno na:

http://hr.wikipedia.org/wiki/Toma%C5%A1_Miklou%C5%A1i%C4%87 (4. 11. 2012.)

⁸ Vidi: Šicel, Miroslav: Povijest hrvatske književnosti, Knjiga I. – Od Andrije Kačića Miošića do Augusta Šenoa (1750. - 1881.); Naklada Ljevak, Zagreb, 2004.; str. 19

obuhvaća i četrdesetak neobjavljenih djela i to su većinom prigodne pjesme i tekstovi koje je svakodnevno pisao.⁹

Život i djelo ovog književnika različito su vrednovani u hrvatskoj književnoj povijesti i kritici. Iako je bio jedan od najznačajnijih književnika pretpreporodnog razdoblja¹⁰ i cijenjena osoba u svoje vrijeme, suvremena književna kritika nije mu bila sklona.

U Hrvatskoj enciklopediji Mikloušić je naveden kao „jedan od hrvatskih pisaca koji su utrli put hrvatskom narodnom preporodu i jedan od posljednjih zagovornika kajkavskog narječja kao književnog jezika“, čije će književno djelo biti „jedno od izvorišta Krležina kajkavskog opusa“.¹¹

U Leksikonu hrvatskih pisaca, Mikloušić je prvenstveno prikazan kao autor raznolikog književnog opusa, marljivi sakupljač narodnih pjesama i poslovice, urednik i suradnik kalendara te izdavač izvornih i prevedenih kajkavskih dramskih tekstova. Također, on je svojim najpoznatijim djelom (*Izbor*) uspio „predstaviti sveukupnost hrvatskoga društvenog i kulturnog života“.¹²

S druge strane, Leksikon hrvatske književnosti ga uopće ne spominje, čak ni u dijelu koji je posvećen usmenoj književnosti, njezinim glavnim karakteristikama te ljudima zaslužnima za promicanje, očuvanje i sakupljanje primjera ove književnosti.¹³

U povijesnom pregledu Znamenitih i zaslužnih Hrvata, Mikloušić je naveden kao pisac koji je stekao „neprolazne zasluge ne samo kao najpopularniji kajkavski pisac već kao i patriota hrvatski“ te „revni pomagač Šafačikove povijesti hrvatske literature“.¹⁴

---

⁹ Popis svih njegovih djela nalazi se na kraju – Prilog 1.

¹⁰ Koristi se i termin „uoči preporoda“.

¹¹ Usp.: Mikloušić, Tomaš (Tomo) // Hrvatska enciklopedija; Leksikografski zavod Miroslav Krleža, Zagreb, 2005., Sv. 7; str. 298

¹² Usp.: Jukić, Andrea: Mikloušić, Tomaš (Tomo) // Leksikon hrvatskih pisaca; Školska knjiga, Zagreb, 2000.; str. 497

¹³ Usp.: Bogišić, Vlaho... [et al]: Leksikon hrvatske književnosti; Naprijed, Zagreb, 1998.

¹⁴ Usp.: Deželić, Velimir: Mikloušić Toma // Znameniti i zaslužni Hrvati te pomena vrijedna lica u hrvatskoj povijesti od 925. – 1925.: sa pregledom povijesti Hrvatske, Bosne i Istre, hrvatske književnosti i razvitka hrvatskog jezika, te hrvatskih vladara, hercega, banova i biskupa, kao uvodom: sa 9 zasebnih slika, te 421. slikom u tekstu; Odbor za izdanje knjige „Zaslužni i znameniti Hrvati 925. - 1925.“, Zagreb, 1925.; str. 188/189

Prohaska¹⁵ Mikloušića doživljava kao „pravog prosvijećenog pučkog svećenika“ čiji je „izvorni rad vrlo neznatan“ te koji je „uopće shvatao književnost samo kao pouku, kao korisno sredstvo prosvjete“. Nadalje, Prohaska kritizira njegovo stvaralaštvo, navodeći da „poezije u njemu nema ni najmanje“ i „sav njegov izvorni književni rad je panegiričan, u slavu caru, biskupu, velikoj gospodi, u duhu apsolutizma“.

Kombol i Novak¹⁶ progovaraju o „starom Mikloušiću“ kao „značajnom kulturnom radniku ovoga vremena“ i „tipičnom pučkom poučnom piscu“ koji se zalagao za jačanje svijesti o „kajkavskoj dramskoj i jezičnoj baštini“.

Dok Vodnik¹⁷ u svojoj prvoj knjizi Mikloušića spominje u pregledu naučne literature, navodeći njegovo najpoznatije djelo (*Izbor*), pod podnaslovom „bibliografija“, Šicel¹⁸ ga navodi tek imenom i prezimenom kao kulturnog djelatnika koji je nastavio prosvjetiteljske misli i ideje svoga vremena.

Georgijević¹⁹ o Mikloušiću progovara kao o priređivaču i izdavaču dramskih tekstova pa tako navodi Vodnikove riječi u kojima ga on oštro kritizira kad je u pitanju njegova prerada Brezovačkog igrokaza (*Diogeneš ili sluga dveh zgubljenih bratov*), navodeći da je „naprosto osakaćivanjem, uništio jedno odlično književno djelo, da ga ni sam autor ne bi više prepoznao“ te sam napominje da je „u usporedbi s jezikom ostalih i kasnijih kajkavskih pisaca, Mikloušićev jezik bez svježine i prirodnosti, suhoparan i poučan“.

Iako nije biografski ili bibliografski obrađen u tekstu, Jelčić²⁰ ga navodi kao autora djela iz 19. stoljeća (*Izbor*), u sinkronijskoj tablici na kraju knjige.

---

¹⁵ Usp.: Prohaska, Dragutin: Pregled hrvatske i srpske književnosti: Knjiga I. (do realizma 1880.); Kraljevska zemaljska tiskara, Zagreb, 1919.; str. 87/88

¹⁶ Usp.: Kombol, Mihovil; Novak, Slobodan Prosperov: Hrvatska književnost do narodnog preporoda: priručnik za učenike, studente i učitelje književnosti: drugo, dopunjeno izdanje; Školska knjiga, Zagreb, 1992.; str.433, 435

¹⁷ Vidi: Vodnik, Branko: Povijest hrvatske književnosti: Knjiga I., od humanizma do potkraj XVIII. stoljeća; Matica hrvatska, Zagreb, 1913.; str. 368

¹⁸ Usp.: Šicel, Miroslav: Povijest hrvatske književnosti: Knjiga I. – Od Andrije Kačića Miošića do Augusta Šenoa (1750. - 1881.); Naklada Ljevak, Zagreb, 2004.; str. 19

¹⁹ Vidi: Georgijević, Krešimir: Hrvatska književnost od XVI do XVIII stoljeća u sjevernoj Hrvatskoj i Bosni; Matica hrvatska, Zagreb, 1969.; str. 288

²⁰ Vidi: Jelčić, Dubravko: Povijest hrvatske književnosti: Tisućljeće od Bašćanske ploče do postmoderne; drugo, znatno prošireno izdanje; Naklada Pavičić, Zagreb, 2004.

Franičević, Švelec i Bogišić²¹ navode Mikloušića kao „poznatog kajkavskog pisca“ koji se „istaknuo u pionirskom biografskoistraživačkom radu“, uvrstivši u svoje najpoznatije djelo pregled hrvatskih pisaca od XIV. stoljeća te kao autora prve izvedene drame²² (u Biskupskom sjemeništu). Autori navode da je on „marljiv poligraf i kompilator, rodoljubljem ponesen sakupljač i popularizator književnosti na narodnom jeziku“, „posebno zaslužan za tiskanje kajkavskih drama“ te najvažnije od svega, „vođen rodoljubljem i željom da široke narodne krugove upozna s kazališnim djelima na narodnom jeziku“.²³

Ovom piscu najviše je pažnje poklonio Barac²⁴, navodeći da je oko 1830. bio „najizrazitiji predstavnik starijega kajkavskoga književnoga pokoljenja“ te „posljednji hrvatski kajkavski pisac koji je toj književnosti htio produžiti život“. Od prve pa skoro do posljednje stranice navodi njegovo ime, uzimajući ga kao primjer u mnogim situacijama i konstantu u različitim razdobljima.

Ježić²⁵ Mikloušića naziva „vrlo zaslužnim kulturnim radnikom“, „tipičnim pučkim piscem i zapravo jedinim prosvjetiteljem među kajkavcima, ali ipak u okviru crkvenih i vjerskih shvaćanja“. Prema njemu, on je bio „veliki kajkavski čistunac“ koji je čak i „jezik pisaca, što ih je izdavao, čistio od štokavizama i dotjeravao prema kajkavskom književnom stilu“.

Kao što je vidljivo, ovaj pisac je različito zastupljen u značajnijim leksikonima, pregledima i studijama hrvatske književnosti, a neki ga autori uopće ni ne spominju pišući „svoju“ povijest hrvatske književnosti i književne kritike, kao što su to na primjer Novak²⁶ i Frangeš.²⁷

Nakon mnogih, pretežito minorizatorskih kritika, jedan do najpoznatijih i najvećih pisaca posvetio mu je svoje djelo. Krležina „Kalendarska balada“²⁸, s podnaslovom (posvetnicom)

---

²¹ Vidi: Franičević, Marin; Švelec, Franjo; Bogišić, Rafo: Povijest hrvatske književnosti: od renesanse do prosvjetiteljstva (sv.3); Liber, Zagreb, 1974.; str. 301

²² Isto, str. 360

²³ Isto, str. 361

²⁴ Usp.: Barac, Antun: Hrvatska književnost od Preporoda do stvaranja Jugoslavije: Knjiga I.: književnost ilirizma; Zagreb, 1954.; str. 8

²⁵ Vidi: Ježić, Slavko: Hrvatska književnost od početka do danas: 1100. - 1941.; Naklada A. Velzek, Zagreb, 1944.; str. 185

²⁶ Vidi: Novak, Slobodan Prosperov: Povijest hrvatske književnosti: Od Bašćanske ploče do danas; Golden marketing, Zagreb, 2003.

²⁷ Vidi: Frangeš, Ivo: Povijest hrvatske književnosti; Nakladni zavod Matice hrvatske; Cankarjeva založba, Zagreb – Ljubljana., 1987.

„Plebanušu, vitiznancu i kalendrijašu Tomašu Mikloušiću in memoriam“, izraz je „autorove naklonosti prema jednome od posljednjih korifeja kajkavskoga jezika u XIX. stoljeću“. Krleža je u baladi koristio dosta građe iz Mikloušićeva „opsežna kalendarskog štiva“²⁹ u kojem se nalaze poslovice, kalendarske (vremenske) izreke i drugi oblici bogate pučke predaje, i tako na najbolji način pokazao vrijednost Mikloušića i aktualnost njegovih djela i u XX. stoljeću.

Važnost i kvaliteta Mikloušića kao pisca i kao zagovornika kajkavskog jezika kao hrvatskog književnog jezika prepoznata je tek mnogo godina nakon njegove smrti. Sjećanja na njegov život prenosila su se u njegovom rodnom gradu iz naraštaja u naraštaj, kao i brojne anegdote o njegovim navikama. Prema jednoj do tih anegdota, Mikloušić je ljeti spavao na otvorenom i pomno promatrao i proučavao zvjezdano nebo. Jedne su večeri njegovi mladi kapelani podrezali i skratili noge na krevetu pa je drugog jutra zabrinuti Mikloušić svima tumačio da se nešto neobično događa u svemiru jer se nebo udaljilo od zemlje. O Mikloušićevom zanimanju za zvijezde svjedoči i pjesma Ferde Rožića (Jaskanca i svećenika) iz 1933. godine, koja bi se mogla nazvati i svojevrsnom pohvalnicom ovom velikanu „predilirskoga doba“.³⁰

Njegov značaj vidljiv je i po tome što se njegovim imenom od 1968. godine zove dramska družina koja djeluje u njegovom rodnom gradu, 1990. godine dobio je tamo svoju ulicu, časopis Hrvatsko zagorje posvetio mu je 2001. godine svoju „Temu broja“, a nedavno su i neka njegova djela ponovno tiskana.

3. USMENA KNJIŽEVNOST I DRUŠTVENO-POVIJESNE PRILIKE

Društveno-političke prilike toga vremena (19. stoljeća) bile su obilježene svim onim što je proizlazilo iz vladavine bečkoga Dvora. O sudbini Hrvatske (i hrvatske književnosti) odlučivalo se na požunskom saboru, na kojem se branilo pravo na latinski jezik. Sudbina hrvatske književnosti je tako zavisila o odlukama najviših javne politike Habsburške

---

²⁸ Balada je prvi put objavljena u zbirci Balade Petrice Kerempuha (1936.).

²⁹ Vidi: Dostupno na: <http://krlezijana.lzmk.hr/clanak.aspx?id=483> (8. 12. 2012.)

³⁰ Usp.: Škrabe, Nino: Mali prilog književnoj povijesti jaskanskoga kraja // Hrvatsko zagorje 2 (2001.); str. 222

Monarhije, koja je bila multietničko i upravno-pravno nejedinstvena.³¹ Bilo je to vrijeme nevjerojatne rascjepkanosti hrvatskih zemalja.³² „Iz suvremene je vizure percipiran hrvatski nacionalni prostor, kao periferna regija Habsburške Monarhije, bio podijeljen na više političkih i upravnih, međusobno razdvojenih cjelina“.³³ Prva političko upravna cjelina bila je Banska Hrvatska koja je obuhvaćala tri hrvatske (zagrebačku, križevačku i varaždinsku) i tri slavonske županije (virovitičku, požešku i srijemsku). Ona je, s jedne strane, bila podređena Ugarskom namjesničkom vijeću, a s druge strane bečkoj vladi. Druga političko-upravna cjelina bila je Hrvatsko-slavonska vojna granica izravno podređena Beču. Austrijskoj upravi su bile podređene i Dalmacija i Istra, a Ugarskoj su bili podređeni Međimurje i Rijeka.³⁴ Temeljno obilježje tadašnjeg jezičnog stanja bila je višejezičnost. Hrvatski (horvatski – kajkavski književni dijalekt), njemački, mađarski i latinski jezik imali su različite funkcije i statuse.³⁵ Do početka ilirskog pokreta hrvatski je kajkavski jezik funkcionirao kao regionalni književni jezik triju županija, koji je najviše koristio puk i purgarstvo. Latinski je bio jezik školovane inteligencije, staleške nacije i službeni jezik državne uprave, njemački je bio jezik trgovaca kojim su se koristili i građani, a mađarski je bio jezik politike.³⁶ Kao što se vidi, to je bilo razdoblje intenzivne dominacije mađarskog i njemačkog jezika. Opasna prijetnja od strane Mađara, koji su htjeli da se mađarski jezik i književnost uvedu umjesto latinskog u škole i urede, bila je možda i najvažniji poticaj kajkavcima da se angažiraju i stvore brojna književna djela koja će biti zastupljena i među „prostim narodom“. Buđenja narodnog duha, pisanje na hrvatskom jeziku i stvaranje djela koja će zabaviti, a ne samo poučiti, prevođenje i prikazivanje drama, te očuvanje narodne hrvatske svijesti u etničkom i jezičnom pogledu, bio je glavni cilj pisaca s kraja 18. i početka 19. stoljeća.³⁷

---

³¹ Usp.: Coha, Suzana: Poetika i politika Gajeve Danice (doktorska disertacija); Zagreb, 2009.; str. 55

³² Vidi: Frangeš, Ivo: Povijest hrvatske književnosti; Nakladni zavod Matice hrvatske; Cankarjeva založba, Zagreb – Ljubljana., 1987.; str. 15

³³ Vidi: Coha, Suzana: Poetika i politika Gajeve Danice (doktorska disertacija); Zagreb, 2009.; str. 56

³⁴ Usp.: Isto

³⁵ Usp.: Jembrih, Alojz: Tomaš Mikloušić i njegovo djelo // Hrvatsko zagorje 2 (2001.); str. 7

³⁶ Usp.: Protrka Štimec, Marina: Oblikovanje kanona u hrvatskoj književnoj periodici 19. stoljeća (doktorska disertacija); Zagreb, 2008.; str. 49

³⁷ Usp.: Šurmin, Đuro (1898.): Povjest književnosti hrvatske i srpske [online]; str. 138; E-knjiga-besplatno;

Dostupno na:

<http://books.google.hr/books?id=8CIXAAAAMAAJ&pg=PA141&lpg=PA141&dq=poslanica+maksimilijana+vrhovca&source=bl&ots=4N5OglUO2d&sig=5s-IOY7AnaKoVEnmt-yBIFftqQE&hl=hr&sa=X&ei=vL->

Velike zasluge oko izdavanja hrvatskih knjiga prije preporoda idu upravo Tomašu Mikloušiću čija je velika ljubav prema hrvatskom (narodnom) jeziku zaobišla i nadvladala mnoge probleme i poteškoće (npr. nedostatak novca za tiskanje djela, nezainteresiranost za djela) i zbog kojeg su mnoga djela ugledala svjetlo dana. On je u predgovorima mnogih svojih djela iznova naglašavao ljubav prema svome jeziku, ali i razloge zbog kojih piše i zbog kojih želi da se njegova djela, kao i djela drugih hrvatskih autora, čitaju i postanu dio svakodnevnog života. Tako pisac u *Izboru* navodi da je odlučio „osebujno iz cilja naš domorodni jezik kuliko osvetlati“, a kako bi svoje domorodce potaknuo na ljubav prema materinskom jeziku kao primjer navodi mađarski jezik gdje se „društvo je podignulo bilo, koji se na to postavili jesu bili, da svoj narodni vugerski jezik popraviju, osvetlaju i izvisuju“³⁸, pitajući sebe i svoje čitatelje „Zakaj se isto biti ne bi moglo i s horvatskem, koji vnogemi s plodnostjum reči dičiti se more?“³⁹. Jednaka ljubav prema jeziku vidljiva je i u prvoj rečenici predgovora k prvom izdanju *Stoljetnog kolendara*: „Ljubav domovine, i želja naš domorodni jezik kuliko izvisiti, jesu mene genula, ov stoljetni dnevnik izpisati i poleg želenja mnogeh na svetlo van deti.“, dodajući da se „naš hrvatski jezik (...) pred vnogemi drugemi dičiti se more (...) i najpoglavitešemu na svetu jeziku je najspodobneši“⁴⁰.

Pisana hrvatska književnost s početka 19. stoljeća nalazila se pod velikim utjecajem usmene književnosti. To je rezultat nacionalne homogenizacije, nacionalnog buđenja, tj. buđenja narodne svijesti, kako u visokointelektualnim slojevima, tako i u najnižim i nepismenim društvenim slojevima. Jelčić navodi da je „više nego u ijednoga drugog europskog naroda, književnost hrvatska bila u tom vremenu povezana sa sudbinom vlastitog naroda i njegovom ograničenom borbom za svoj opstanak i afirmaciju“⁴¹. To je vrijeme pojačanog zanimanja za nastajanje, prikupljanje, izvođenje i klasificiranje usmenoknjiževnog blaga. Primjere te vrste književnosti pripovijedali su ljudi jedni drugima usmeno, pamtili i prenosili, te ih tek naknadno, dulje ili kraće vrijeme iza postanka, zapisivali i tiskali. Usmena

---

[WUMaiBdGQsaway04HABA&ved=0CCYQ6AEwAg#v=onepage&q=poslanica%20maksimilijana%20vrhovca&f=false](http://www.wuol.com/WUMaiBdGQsaway04HABA&ved=0CCYQ6AEwAg#v=onepage&q=poslanica%20maksimilijana%20vrhovca&f=false) (4. 11. 2012.)

³⁸ Vidi: Mikloušić, Tomaš: *Izbor Dugoványh vszakoverztneh za hazsen, y razveszelénye szluséchéh po Tomášu Miklóushich Plebánushu Ztenyevechkém izpisan, y na szvètlo dån*; Vu Zagrebu Pritizkan vu Novoszszelzkoj Szlovarnicze 1821.; pretisak: *Kajkaviana Biblioteka Kinč osebujni knjiga*; str. 31

³⁹ Vidi: Isto, str. 33

⁴⁰ Vidi: Mikloušić, Tomaš: *Stoljetni hrvatski kolendar ili Dnevnik stoljetni od ljeta 1851. do ljeta 1950. kažući*; Varaždin, Knjižara J.B. Stiflera; str. 3

⁴¹ Vidi: Jelčić, Dubravko: *Hrvatski narodni i književni preporod*; Školska knjiga, Zagreb, 1978.; str. 31

(narodna)⁴² književnost kao cjelina ima svoje izvorne korijene u prošlosti svih naroda općenito i svakog naroda posebno. Ona je prvotna, najranija i najvjernija pratilica narodnog života u svim njegovim očitovanjima, od prvih oblika društvenog života do najsuvremenijih političkih zbivanja. „Hrvatska usmena književnost postoji od onoga trenutka kada je netko od starih Hrvata hrvatskim govorom oblikovao neke sadržaje, kazao ih svojim slušateljima ili subesjednicima, koji ih primiše kao važne poruke, kao nešto značajno i po mjeri vlastitih duševnih raspoloženja.“⁴³ Izbor oblika i vrsta unutar usmene književnosti ovisio je prije svega o (prigodnim i pogodnim) temama, stvaraocima te o tradiciji njegovanja usmenog narodnog izražavanja u nekom kraju. Od velike su važnosti za usmenu književnost bili stvaraoci tog narodnog blaga. O njima do danas ima jako malo podataka i to zato što su se oni smatrali samo prenositeljima i uz njih se nije vezao nikakav „stvaralački napor“. Na temelju mnogih kasnijih istraživanja utvrdilo se da je stvaraoc usmene književnosti bio nadareni pojedinac iz narodne sredine, koji je govorio jezikom naroda, mislio kao narod i živio s narodom, koji je proživljavao s njim sve teške trenutke, te svoju sudbinu povezivao sa sudbinom svoga naroda.⁴⁴ On je bio „onaj daroviti pojedinac koji osjeća snagu riječi“.⁴⁵ Budući da usmena književnost obrađuje bogatu i složenu tematiku, narodni su stvaraoci pomno odabirali teme i smišljeno komponirali likove jer su samo tako mogli kvalitetno odgovoriti na zahtjeve svoje sredine.

Gledajući sve sastavnice koje čine usmenu književnost, pretpostavljajući napore koje su pojedinci uložili da bi se njihova djela i narodno blago koje su stvarali dalje prenosila, neupitna je snaga i važnost ove vrste književnosti. Upravo iz tog razloga, jasno je zašto je jedan od najpoznatijih i najvećih hrvatskih biskupa, Maksimilijan Vrhovac, svojom okružnicom od 26. lipnja 1813.⁴⁶ pozvao svećenstvo svoje (zagrebačke) biskupije na sakupljanje narodnog blaga – „umotvorine, riječi, atributi i u opće sve, što jedan jezik čini

---

⁴² Ovaj termin u svojem djelu koristi Čubelić, dok ostali autori (Botica, Bošković-Stulli, Kekez, Bonifačić Rožin) koriste termin „usmena književnost“, koji ću i ja koristiti.

⁴³ Vidi: Botica, Stipe: Hrvatska usmenoknjiževna čitanka; Školska knjiga, Zagreb, 1995.; str. 9

⁴⁴ Usp.: Čubelić, Tvrtko: Povijest i historija usmene narodne književnosti: Historijske i literarno teorijske osnove te genološki aspekti – Analitički-sintetički pogledi; Zagreb, 1988.; str. XIV-XVII

⁴⁵ Vidi: Botica, Stipe: Hrvatska usmenoknjiževna čitanka; Školska knjiga, Zagreb, 1995.; str. 9

⁴⁶ „Poziv na sve duhovne pastire svoje biskupije“ – na latinskom jeziku. Gaj okružnicu donosi u pretisku iz 1837. na latinskom i hrvatskom jeziku u „Danici ilirskoj“. Usp.: Kekez, Josip: Svaki je kamen da se kuća gradi: Hrvatske poslovice sakupljane u naše dane po književnim i jezikoslovnim djelima nastalima od 12. do 19. stoljeća; Izdavački centar Revija, Samobor, 1986.; str. 17

jezikom⁴⁷, koje će se slati njemu i koje će on zatim tiskati. Poziva se svećenstvo da priopći „obesne riječi horvatske ili slavonske, svakojake poslovice i narodne pjesme“⁴⁸ s podacima o tome „kada su sastavljene, tko ih je sastavio i kojom prilikom“.⁴⁹ Poziv nije donio željene plodove (kao ni mnogi slični pionirski pokušaji suvremenih književnih i kulturnih inicijativa)⁵⁰, tj. odaziv je bio jako mali, što je samo ukazalo na nezainteresiranost svećenstva za narodno blago i njegovo bilježenje. Iako pokušaj sakupljanja nije uspio, tada započinje svjesno i organizirano zapisivanje, komentiranje i vrednovanje hrvatskog usmenog blaga.⁵¹ Ipak, Poziv je bio od velike važnosti za „istinskoga domorodca, plebanuša, vitiznanstva naučitelja, prvoga horvatske zemle v narodnem i dijačkem jeziku, Tomaša Mikloušića, nestora kajkavštine“⁵², koji se rado odazvao i koji je time stekao još više ohrabrenja za sakupljanje, ali i za osobni doprinos svojim djelima.

4. USMENOKNJIŽEVNA SASTAVNICA U DJELU TOMAŠA MIKLOUŠIĆA

4.1. *Izbor dugovânj vsakovrstnêh za hasen i razveselenje služèčeh*

1821. godine Mikloušić u Zagrebu izdaje svoje najznačajnije djelo - *Izbor dugovânj vsakovrstnêh za hasen i razveselenje služèčeh*. Prohaska⁵³ navodi da je to „kao neki poučni

---

⁴⁷ Usp.: Šurmin, Đuro (1898.): Povjest književnosti hrvatske i srpske [online]; str. 141; E-knjiga-besplatno; Dostupno na:

<http://books.google.hr/books?id=8CIXAAAAMAAJ&pg=PA141&lpg=PA141&dq=poslanica+maksimilijana+vrhovca&source=bl&ots=4N5OglUO2d&sig=5s-IOY7AnaKoVEnmt-yBIFftqQE&hl=hr&sa=X&ei=vL-WUMaiBdGQsWay04HABA&ved=0CCYQ6AEwAg#v=onepage&q=poslanica%20maksimilijana%20vrhovca&f=false> (4. 11. 2012.)

⁴⁸ Vidi: Kekez, Josip: Usmeno-pisani književni suodnosi: izbor rasprava i ogleđa; NIO Univerzitetstva riječ, Nikšić, 1987.; str. 219

⁴⁹ Vidi: Bošković-Stulli, Maja: Usmena književnost nekad i danas; Prosvjeta, Zagreb, 1983.; str. 80

⁵⁰ Usp.: Franičević, Marin; Švelec, Franjo; Bogišić, Rafo: Povijest hrvatske književnosti: od renesanse do prosvjetiteljstva (sv.3); Liber, Zagreb, 1974.; str. 374

⁵¹ Usp.: Botica, Stipe: Hrvatska usmenoknjiževna čitanka; Školska knjiga, Zagreb, 1995.; str. 12/13

⁵² Vidi: Jembrih, Alojz: Tomaš Mikloušić i njegovo djelo // Hrvatsko zagorje 2 (2001.); str. 6

⁵³ Vidi: Prohaska, Dragutin: Pregled hrvatske i srpske književnosti: Knjiga I. (do realizma 1880.); Kraljevska zemaljska tiskara, Zagreb, 1919.; str. 87

zbornik (...) u kojem ima historije, poetike, gospodarstva i literature“, Sijerković⁵⁴ ga naziva „prvim našim malim i popularnim narodnim sveznadarom“, Šurmin⁵⁵ navodi da je to „neka vrsta narodne enciklopedije“, Škrabe⁵⁶ ga definira kao „zbirku povijesnih i književnopovijesnih priloga, poučnih članaka i poslovice za moralno uzdizanje naroda“, a Bošković-Stulli kao „poučnu i zabavnu knjigu“ koja je „na tragu intencije Vrhovčeve okružnice“⁵⁷. O kvaliteti i važnosti ovog djela govori i sama činjenica da je djelo tiskano i drugi put u Zagrebu, godine 1839. Već u predgovoru autor naznačuje dijelove knjige i njezin sadržaj. Prva su dva dijela knjige povijesnog sadržaja – Del I. *Od početka naroda slovinskoga i njegovih ladavcev*, pa navodi: 1. *Ilirov, Slovincev, izhod, jezik, imena, ladavci i međe*; 2. *Od starine horvatske poganinske*; 3. *Od starine Horvatske ili slavinske keršćanske*; 4. *Kralji slovinski od leta 547*. Del II. *Od slovarnic, piscev i knjig orsaga horvatskoga*, koji sadrži cjeline: 1. *Od slovarnic*; 2. *Pisci horvatskoga naroda*; 3. *Od knižarnic*. O svemu što je važno za gospodarstvo, autor je stavio u Del III. *Od gospodarstva i domačeh protimbih*. Ono što služi za „razveselenje“, stavio je u Del IV., koji sadrži cjeline: 1. *Prیرهčja horvatska*; 2. *Mudri zgovori i popevke*; 3. *Glasovite stvari*. Autor knjigu završava popisom *slavnih domorodcev koji posel knjige ove svojem nagnjenjem i podpisom radovoljno podperli jesu*, tj. ljudi koji su mu pomogli u izdavanju ove knjige i kojima se na ovaj način zahvaljuje.⁵⁸

U kontekstu usmene književnosti najvažniji je četvrti dio. Pod naslovom *Prیرهčja horvatska*⁵⁹ autor je naveo dvjesto četrdeset sedam kajkavskih poslovice poredanih abecednim redom, zapisivanih u široj zapisivačevoj okolini, od kojih su mnoge poznate i korištene i danas.⁶⁰

---

⁵⁴ Vidi: Sijerković, Milan: Pučko vremenoslavlje; Otvoreno sveučilište, Zagreb, 1996.; str. 22

⁵⁵ Vidi: Šurmin, Đuro (1898.): Povjest književnosti hrvatske i srpske [online]; str. 138; E-knjiga-besplatno; Dostupno na:

<http://books.google.hr/books?id=8CIXAAAAMAAJ&pg=PA141&lpg=PA141&dq=poslanica+maksimilijana+vrhovca&source=bl&ots=4N5OglUO2d&sig=5s-IOY7AnaKoVEnmt-yBIFftqQE&hl=hr&sa=X&ei=vL-WUMaiBdGQsWay04HABA&ved=0CCYQ6AEwAg#v=onepage&q=poslanica%20maksimilijana%20vrhovca&f=false> (3. 12. 2012.)

⁵⁶ Vidi: Škrabe, Nino: Mali prilog književnoj povijesti jaskanskoga kraja // Hrvatsko zagorje 2 (2001.); str. 216

⁵⁷ Vidi: Bošković-Stulli, Maja; Zečević, Divna: Povijest hrvatske književnost – Knjiga 1 – Usmena i pučka književnost; Liber, Zagreb, 1978.; str. 278

⁵⁸ Vidi: Jembrih, Alojz: Tomaš Mikloušić i njegovo djelo // Hrvatsko zagorje 2 (2001.); str. 18/19

⁵⁹ Objašnjenje sintagme: „horvatska“ – kajkavski jezik je bio službeni u Hrvatskoj; „prیرهčja“ – starohrvatski tradicijski pojam koji se udomaćio u kajkavskom području. Usp.: Hranjec, Stjepan: Mikloušićeva prیرهčja // Hrvatsko zagorje 2 (2001.); str. 53

Upravo 19. stoljeće predstavlja potpuno novo razdoblje u pristupu složenoj problematici narodnih poslovice i to tako da se s jedne strane nastavlja ranija tradicija da književnici u svoja djela inkorporiraju poslovične izraze, a s druge se strane otvara novi pristup i novo razdoblje u kojem počinje intenzivno i svestrano prikupljanje poslovice u narodu i u književnim djelima.⁶¹

U usmenoknjiževnom sustavu poslovice se terminološki svrstava u „tzv. najjednostavnije ili najsitnije oblike odnosno minijature ili mikrostrukture“.⁶² Poslovica je jedan od najstarijih, najčešćih, najsvestranijih i najdugotrajnijih oblika usmenog narodnog stvaralaštva. Ona u svom osnovnom određenju predstavlja kratku, sažetu, duboko osmišljenu izreku u kojoj je izraženo zapažanje, misao i stav o različitim pitanjima i zbivanjima iz prirode, društva i ljudskog života, a koje je izraslo na tlu konkretnog iskustva.⁶³ Poslovica se sastoji od dva dijela: u prvom dijelu je opći sud, a u drugom je izvod iz njega, tj. pouka.⁶⁴ Uz termin poslovice, javljaju se i termini prekorečica, uzrečica, rečenija, proverbska, gnoma, poslovična fraza, poslovična priča, poslovična zagonetka. Poslovica se može smatrati i oblikom književnog iskazivanja koje se naziva pučkom književnošću.⁶⁵ Najbitnija činjenica je da poslovica „sintetizira životna iskustva“ i upravo se zbog „filozofskog poantiranja pojedinih životnih pojava“ često naziva mudrom izrekom, narodnom mudrošću ili narodnom filozofijom.

---

⁶⁰ Popis svih poslovice nalazi se na kraju – Prilog 2.

⁶¹ Usp.: Čubelić, Tvrтко: Povijest i historija usmene narodne književnosti: Historijske i literarno teorijske osnove te genološki aspekti – Analitički-sintetički pogledi; Zagreb, 1988.; str. 312

⁶² Vidi: Kekez, Josip: Svaki je kamen da se kuća gradi: Hrvatske poslovice sakupljane u naše dane po književnim i jezikoslovnim djelima nastalima od 12. do 19. stoljeća; Izdavački centar Revija, Samobor, 1986.; str. 5

⁶³ Usp.: Čubelić, Tvrтко: Povijest i historija usmene narodne književnosti: Historijske i literarno teorijske osnove te genološki aspekti – Analitički-sintetički pogledi; Zagreb, 1988.; str. 305

⁶⁴ Usp.: Narodne poslovice i izreke // Pet stoljeća hrvatske književnosti; Knjiga 27; Nikola Bonifačić Rožin; Matica hrvatska, Zagreb, 1963.; str. 199

⁶⁵ Pučka je književnost najizrazitiji prijelazni oblik između usmene i pisane književnosti, a i sama je dijelom pisana, a dijelom usmena. U najširem smislu značenju riječi pučka bi književnost bila književnost puka – tradicionalnih i modernih urbanih širokih slojeva, tj. to su oni oblici koji se stvaraju za puk, ali i oni koje puk sam stvara ili bar preoblikuje. Usp.: Bošković-Stulli, Maja: Usmena književnost u sklopu povijesti hrvatske književnosti // Usmena književnost – izbor studija i ogleda; priredila Maja Bošković-Stulli; Školska knjiga, Zagreb, 1971.; str. 54-58

Nadareni pojedinci i bogato životno iskustvo razlog su različitosti narodnih poslovice. Smatrajući ih isključivo nepogrešivim poučnim sredstvom, teško je objasniti kako to da su međusobno sadržajem, poukom, filozofijom ili porukom kontradiktorne, dakle, iako postoji neki zajednički karakter narodnih poslovice, ipak se one međusobno razlikuju i raspodjela narodnih poslovice prema bilo kojem kriteriju vrlo je složen zadatak koji ni do danas nije do kraja riješen.⁶⁶ Neki pisci koji su sakupljali i bilježili poslovice nisu ponudili nikakvu klasifikaciju, već su poslovice zapisali abecednim redom,⁶⁷ drugi su pak osjetili potrebu za klasifikacijom pa su počeli povezivati skupove poslovice oko zajedničke misli, načela ili gledišta,⁶⁸ a treći su se usmjerili isključivo na jedan dio života.⁶⁹ Jedna od mogućih klasifikacija je i ona koja se oslanja na važne značajke u poslovicama koje se ponavljaju na dovoljnom broju primjera. Klasifikaciji poslovice najbolje je pristupio Kekez⁷⁰ koji je ponudio nekoliko rješenja. Prva mogućnost je postavljanje poslovice u tematske grozdove. Takvom izboru osnova je utilitarna, a namjena pragmatika. Poslovice se opiru toj podjeli zbog apstrahiranosti gradbenih podataka. Druga mogućnost je navođenje poslovice abecedno. Tako bi se poslovice sortirale prema inicijalnim leksimima i to je najlošije načelo klasificiranja. Treća mogućnost je podjela prema oblikovnom načelu. Iako je i ovaj način nepotpun, ipak je primjeren jer poslovice imaju raznoliku formu, strukturu i stil pa se tako dobiva potpunija slika poetike poslovice. Dalje navodi da načelo po kojem će klasificiranje biti provedeno ovisi ponajprije o namjeni i prirodi prezentiranja, ali da je to najbolje učiniti prema semantičkom (značenjskom) polju jer poslovice segmentiraju i apstrahiraju životne pojavnosti i to uvijek preko individualnog viđenja koje se tek sekundarno poistovjećuje s

---

⁶⁶ Usp.: Kekez, Josip: Svaki je kamen da se kuća gradi: Hrvatske poslovice sakupljane u naše dane po književnim i jezikoslovnim djelima nastalima od 12. do 19. stoljeća; Izdavački centar Revija, Samobor, 1986.; str. 44

⁶⁷ Ovako su radili: Vuk Stefanović Karadžić i Đuro Daničić. Usp.: Čubelić, Tvrtko: Povijest i historija usmene narodne književnosti: Historijske i literarno teorijske osnove te genološki aspekti – Analitički-sintetički pogledi; Zagreb, 1988.; str. 327/328

⁶⁸ Ovako su radili: Mijat Stojanović, Vicko Škarpa, Milivoj Knežević, Nikola Bonifačić Rožin. Usp.: Isto, str. 328/329, 339/340

⁶⁹ Ovako su radili: Milan Vlajinac (selo i seoski život) i Vilim Korajac (prirodnoznanstveni svijet). Usp.: Isto, str. 329-331

⁷⁰ Usp.: Kekez, Josip: Svaki je kamen da se kuća gradi: Hrvatske poslovice sakupljane u naše dane po književnim i jezikoslovnim djelima nastalima od 12. do 19. stoljeća; Izdavački centar Revija, Samobor, 1986.; str. 48-51 i Kekez, Josip: Usmeno-pisani književni suodnosi: izbor rasprava i oglada; NIO Univerzitetska riječ, Nikšić, 1987.; str. 41-43

općim iskustvom. Prema tom kriteriju, pisac navodi podjelu na sljedeće skupove, tj. semantička (značenjska) polja⁷¹:

1. historijsko

Domaća vuš ne grize tak kak stranjska.

2. etnološko

Gde je vnego bab, dete je kilavo.

Dober sused pol življenja.

3. filozofsko

Kaj na vešala sudi, neče se vtopiti.

Kaj je komu suđeno, biti hoče spunjeno.

4. politološko

Kaj veliki zakriveju, mali platiti moraju.

Koji naredbe van daje, valja da im on prvi nastaje.

5. sociološko

Obečati je gospodski, spuniti je človečki.

Kaj tri znaju, sto ih lahko sezna.

6. psihološko

Kuliko ljudih, tuliko čudih.

Kakov čovek, takve reči.

7. religijsko

Kaj je Bog spravil, človek naj ne razdruži.

Koji je najbliže cirkve, k meši zadnji dojde.

8. antropološko

Drevo zamlada ravnati se mora.

Staro drevo ne da se več previjati.

---

⁷¹ Usp.: Kekez, Josip: Usmeno-pisani književni suodnosi: izbor rasprava i ogleda; NIO Univerzitetska riječ, Nikšić, 1987.; str. 43-46; Popis primjera ne daje autor, nego student.

9. moralno

Bolje je malo pak dobro, kak zlo pak mnogo.

Sudec mora obodva vuha jednaka imeti.

10. profesijsko

Brada kaže jarca, ne pako mudroznanca.

Namerila se je kosa na brus.

Iako je ova podjela načelno dobra, problem nastaje kad se želi primijeniti jer, naime, autor ne objašnjava ni jednu od ovih skupina, samo navodi nekoliko primjera za svaku. Drugi problem kod ove podjele je taj što većina poslovice (kojima se ovdje bavim) može spadati u više semantičkih polja, tj. njihov je sadržaj višeznačan. Stjepan Hranjec⁷² se u svom članku poziva na Kekeza, naglašavajući da on nudi „najvaljaniji pristup“. Klasifikacija koju ovdje spominje je doista Kekezova, ali je nastala nekoliko godina nakon ove gore navedene. Kekez⁷³ tako navodi podjelu na ova značenjska polja: društveno, etnološko, filozofsko, kalendarsko, moralno, politološko, povijesno, profesijsko, psihološko i vjersko. Kao što se vidi, ako se uspoređi „mlađa“ i „starija“ klasifikacija, postoje neke razlike. Dok Kekez u svojim ranijim i kasnijim radovima nudi podjelu na deset značenjskih polja (iako različitih), Hranjec ih „uzima“ samo sedam. U tom slučaju, Hranjecova izmijenjena klasifikacija izgleda ovako⁷⁴:

1. društveno značenjsko polje (obitelj, veliki i mali, bogatstvo i siromaštvo)

Dober sused pol življenja.

Glad vuči delati.

Kad je gazdarica lena, nit družina ne valja.

Mirneh ovceh mnogo v štalu stane.

Siromak je kada ima, premogući kada hoće.

2. filozofsko značenjsko polje (čovjek, mudrost-ludost, sudbina, život...)

Bedaki niti znaju govoriti, niti mučati.

---

⁷² Usp.: Hranjec, Stjepan: Mikloušićeva prirečja // Hrvatsko zagorje 2 (2001.); str. 55/56

⁷³ Usp.: Stoljeća hrvatske književnosti: poslovice, zagonetke i govornički oblici; priredio Josip Kekez; Matica hrvatska, Zagreb, 1996.

⁷⁴ Ove primjere donosi sam autor u svom članku (zbog prevelikog broja primjera, ovdje su navedene samo neke poslovice).

Dugi lasi, kratka pamet.
Kak veter puše, tak se ogerni.
Obečati je gospodski, spuniti je človečki.
Ruka ruku vmiva, obraz obodve.

3. vjersko značenjsko polje

Kaj je komu suđeno, biti hoće spunjeno.
Pogibel vuči Boga moliti.
Vsaki svoga križa ima.

4. moralno značenjsko polje

Bolje je deset kriveh odvezati, kak jednoga pravičnoga obsuditi.
Dobromu je dalko glas, zločestomu još dale.
Gde je mnogo bab, dete je kilavo.

5. kalendarsko značenjsko polje

Za deždem sunce je jasneje.

6. profesijsko značenjsko polje

Kovač ima klešča, da z rukami v ogenj nejde.
Lončar lončaru ne navide.
Sudec mora obodva vuha jednaka imeti.

7. psihološko značenjsko polje

Kad je gost najdrakši, onda naj odide.
Ni vsaki vesel, koji pleše.

Osim gore navedenih, uočavajući raznolikost pojedinih paremioloških grupacija, Kekez nudi i podjelu na skupove prema kompozicijskom, tj. oblikovnom načelu, koja bi izgledala ovako⁷⁵:

1. prave i potpune poslovice (jednodjelne ili dvodjelne/binarne):

Ako medved ima meda, ima ga i kam deti.⁷⁶

---

⁷⁵ Usp.: Kekez, Josip: Svaki je kamen da se kuća gradi: Hrvatske poslovice sakupljane u naše dane po književnim i jezikoslovnim djelima nastalima od 12. do 19. stoljeća; Izdavački centar Revija, Samobor, 1986.; str 56-60

⁷⁶ Primjeri pojedinih poslovice preuzeti su iz Priloga 2. Primjere navodi (uvrštava) studentica.

Bolje je zlo nadeljiti, nego jednoga poprositi.
Čiji se kruh je, njegova i pesem spevati se more.
Ki se sam hvali, mala mu cena.
Kaj je komu suđeno, biti hoće spunjeno.
Već more jeden bedak tajiti, neg sto spametneh dokazati.

2. izreke

Berzomu konju neje treba ostruge.
Izišel je iz konja na osla.
Martin v Zagreb, Martin iz Zagreba.

3. dijaloške poslovice (poslovice-pitalice)

4. poslovice anegdote (poslovice pričice)

Vsakoga gosta tri dni dosta.

5. paremiologizme (frazelogizmi, poredbe, metafore)

Čisti kakti flinka.
Drevo zamlada ravnati se mora.
Hodi kakti na drotu.
Na ledu grad ziđe.
Pogađaju se kak pes i mačka.

6. kletve, zakletve i proklinjanja

7. blagoslovi

Bog sveti! Da bi još kruha imel.
Kaj je Bog spravil, človek naj ne razdruži.
Komu Bog, tomu sveci.

Svaku od ovih skupina autor je detaljno objasnio i višestruko oprimjerio što je velika prednost i pomoć onima koji tu klasifikaciju trebaju primijeniti na vlastitom tekstu. Iako se kod Mikloušića ne mogu naći pojedini primjeri koji bi pripadali nekoj od skupina, uz Kekezova objašnjenja poslovice se mogu lako razvrstati.

Još jedna moguća klasifikacijska shema narodnih poslovice je i ona koju nudi Tvrтко Čubelić⁷⁷. Za razliku od Kekeza, on ima drugačiji pristup pri podjeli poslovice. Problem kod ove podjele je taj što autor pojedine skupove nedovoljno objašnjava, ne navodeći čak ni jedan primjer, pa je teško uopće i shvatiti postoje li neke (Mikloušičeve) poslovice koje bi se mogle uvrstiti u određenu skupinu. S druge strane, druge skupove detaljnije objašnjava, daje dobre primjere i lakše ih je shvatiti, što olakšava klasifikaciju (Mikloušičevih poslovice). Njegova shema izgleda ovako⁷⁸:

1. poslovice pitalice
2. poslovice anegdote

Zmed više zlih menše zabrati je.

3. poslovice frazeologizmi (poslovičke izreke, poslovičke poredbe, poslovička zaklinjanja, zakletve, klevete)

Hodi kakti po jajciah.

Hodi kakti pav, ne zna na koju bi nogu stal.

Kakovo življenje, takova smert.

Ni vsaki vesel koji pleše.

Vleče se kak meгла prez vetra.

4. poslovice s inicijativnim riječima

Ak se prvič ne zgodi, mort' se drugoč zgodi.

Bolje je tebi kad su ti ljudi jalni, nego kada te miluju.

Čiji je beržeši konj, toga je i divojka.

Da bi zasel kad si sedlal, bil bi dobro došel.

Jedna kapa na dveh glavah ne more stati.

Gde je sreča, neje pameti.

I dobroj mački zna miš vujti.

Kad slepec slepca vodi, v jamo obodva opadu.

Kakov čovek, takve reči.

---

⁷⁷ Usp.: Čubelić, Tvrтко: Povijest i historija usmene narodne književnosti: Historijske i literarno teorijske osnove te genološki aspekti – Analitički-sintetički pogledi; Zagreb, 1988.; str. 333-338

⁷⁸ Primjere navodi (uvrštava) studentica.

Kak došlo, tak prešlo.
Ki pita, dalko zajde.
Koi pita, nerad da.
Kuliko ljudih, toliko čudih.
Lekše je lucko delo kuditi, kak bolše napraviti.
Na glavi kič, vu glavi nič.
Ne spi vsaki koi oči zaperte derži.
Ni vse zlato, kaj se svetli.
Od česa vsi govore retko je lažljivo.
Vsaki svoje hire ima.
Vse ima vreme svoje.
Teško konju okol koga se osli obešaju.
Za kaj se ne zna, za tem se ne hlepi.

5. poslovice-tematski skupovi

Detca povedaju kaj činiju, stari kaj su včiniili, bedaki kaj bi včiniti morali, serdčeni kaj bi včiniti radi, pametni kaj je činiti.
Domaća vuš ne grize tak kak stranjska.
Gde je vnogo baba, dete je kilavo.
Kad je gospodarica lena, nit družina ne valja.
Kaj je Bog spravil, človek naj ne razdruži.
Laž ako froštuklja, retko obedva, nigdar skoro ne večerja.

6. metričko-ritmički dotjeranije poslovice

Batriv budi vu terplenju:
naj se prenest v dobrem dnevnu:
srečen budeš v nakanjenju.

7. potpune, prave poslovice

Glad vuči delati.
Na jeziku ni žulja.
Ovce dati vuku pasti.
Vsaki svoga križa ima.

8. nepotpune, neprave poslovice

Da je Mikloušić osjećao određenu razliku između tzv. pravih i ritmički organiziranih poslovice, vidljivo je po tome što je ove druge odijelio i predstavio ih u drugom dijelu, pod nazivom *Mudri zgovori (sententiae) i popevke*⁷⁹. Riječ je o poslovicama koje su organizirane u obliku pjesme, tj. svaka „strofa“ obilježena je zasebnom rimom na kraju stiha. Ove poslovice obilježene su istim središnjim motivom (sreća), tako da, ako bi se one željele klasificirati, prema Kekezu i njegovoj podjeli na značenjska polja, pripadale bi moralnom značenjskom polju, a prema Čebeliću i njegovom kriteriju oblika, pripadale bi metričko-ritmički dotjeranijim poslovicama.

Još jedan značajan i zanimljiv dio predstavlja *Protuletna Vugodnost* u kojoj autor iznosi stihove pjesme koja sadrže poslovice, tj. pučke vremenske izreke, kao što su⁸⁰:

Protuletno drago vreme! ko nam dohodi;
a turobna i žalosna zima prehodi:
den je dugši, noč je krajša,
vsaki den sunce žarko
više ishodi.

Stihove ove pjesme Stjepan Hranjec⁸¹ navodi u svom članku, dodajući objašnjenje da je takve stihove i sam zabilježio u Međimurju, 1995. godine, što je samo još jedan od dokaza o rasprostranjenosti i dugotrajnosti konkretnih poslovice, koje na taj način postaju dijelom pučkog umjetničkog izražaja.

4.2. *Stoljetni hrvatski kolendar ili Dnevnik stoljetni od ljeta 1851. do ljeta 1950. kažući*

Veći broj izreka o vremenu naći će se i u drugom njegovom djelu pod nazivom *Stoljetni hrvatski kolendar ili Dnevnik stoljetni od ljeta 1851. do ljeta 1950. kažući*, izdanom 1819. godine (u Varaždinu). Preplitanje tradicije usmene i pučke književnosti započelo je još davno. Iz težnje za informiranjem i za pridobivanjem malobrojna opismenjena hrvatskoga čitateljstva dolazi do izlaženja kalendarskih pučkih knjiga. Kalendari su pokrenuti sa željom da pučko književno štivo na hrvatskom jeziku približe što većem broju ljudi, tj. što širem krugu

⁷⁹ Popis se nalazi na kraju – Prilog 3.

⁸⁰ Vidi: Mikloušić, Tomaš: Izbor Dugoványh vszakoverztneh za hazsen, y razveszelénye szluséchéh po Tomášu Miklóushich Plebánushu Ztenyevchém izpisan, y na szvètlo dån; Vu Zagrebu Pritizkan vu Novoszszelzkoj Szlovárnice 1821.; pretisak: Kajakaviana Biblioteka Kinč osebujni knjiga; str. 169; Ovdje navedeni primjeri prilagođeni su suvremenom slovopisu.

⁸¹ Usp.: Hranjec, Stjepan: Mikloušićeva prirečja // Hrvatsko zagorje 2 (2001.); str. 57

čitateljstva. Osnovna uloga kalendara je da pouče čitatelje u najrazličitijim područjima koja su vezana za čovjekov život, tj. oni su bili „knjige za narod“⁸². Kalendari su nastojali uhvatiti korak s vremenom u doslovnom i prenesenom smislu pa su već na početku kalendarske godine donosili prognoze vremena i gospodarske savjete za sva godišnja doba i sve moguće vremenske uvjete.⁸³ Osim toga, oni su često donosili i stihovane savjete, izvanvremenske pouke koje se sporo mijenjaju, i kad se čini da su nestale i postale nevažeće, nađu se izmijenjene i tako „dokažu“ svoju suvremenost.⁸⁴ Ovo je bio jedan od poznatijih i zapaženijih, a sadrži predgovor, četiri dijela (*Prvi diel: O kolendarstvu u obće, naposeb pak o uredbi stoljetnoga kolendara; Drugi diel: Nekoliko riečih o sustavu svieta; Treći diel: Značaj vremena pojedinih mjesecih; Četvrti diel: Gospodarski dnevnik*) i dodatak (*Novija otkrića glede budućeg vremena*), a autor na početku navodi da je to „popravljeno, preradjeno i po stoljetnom kolendaru glasovitoga zvjezdoznanca Knauera upodpunjeno izdanje“⁸⁵. Budući da je kalendar izdan u jednoj od godina kada se vodila politika popuštanja mađarskim pretenzijama, autor u predgovoru, po tko zna koji put, progovara o ljubavi prema materinskom jeziku koju ni čitatelj ne smije zaboraviti. Autor ovdje donosi tabelarni prikaz kalendarskih godina, podjele na mjesece, tjedne i dane, ali i važnije astronomske podatke kao što je početak godišnjih doba, mjesečeve mijene, zodijačke znakove, izlaske i zalaske sunca, podatke o zvijezdama i planetima. Osim toga, on sadrži i popis blagdana, svetkovina i crkvenih svetaca po mjesecima. Iako su mu se nekad davala negativna i nepovoljna obilježja (od strane onih koji drže da sadrži tek djelomične prognoze za svaki dan), on sadrži i korisne obavijesti za svoje čitateljstvo, posebno ono na selu, pa tako posljednja poglavlja sadrže poučnu, prosvjetiteljsku i vrlo praktičnu građu o gospodarstvu, povijesti, astronomiji i meteorologiji, koja bi mogla biti od velike koristi ljudima različitih zanimanja, ali posebno gospodarstvenicima. Riječ je zapravo o prvom hrvatskom stoljetnom kalendaru, tj. prvom pučkom kalendaru u kojem je zastupljen(ij)a meteorologija, uz standardne vremenske izreke prognostičke naravi, što je (vjerojatno) rezultat piščevog dugogodišnjeg (točnije,

---

⁸² Vidi: Zečević, Divna: Povijest hrvatske književnosti, Knjiga 1: pučka književnost; Mladost, Zagreb, 1978.; str. 493

⁸³ Usp.: Zečević, Divna: Pučko književno štivo u hrvatskim kalendarima prve polovice 19. stoljeća; Izdavački centar Revija, Osijek, 1982.; str. 5-31

⁸⁴ Usp.: Zečević, Divna: Povijest hrvatske književnosti, Knjiga 1: pučka književnost; Mladost, Zagreb, 1978.; str. 504/505

⁸⁵ Vidi: Mikloušić, Tomaš: Stoljetni hrvatski kolendar ili Dnevnik stoljetni od ljeta 1851. do ljeta 1950. kažući; Varaždin, Knjižara J.B. Stiflera; str. 1

sedmogodišnjeg) praćenja, proučavanja i opažanja vremenskim prilika u Hrvatskoj.⁸⁶ Pučkom meteorologijom naziva se skup različitih vremenskih pravila za pretkazivanje vremena, od kojih su mnoga od njih sročena u obliku kratkih, sažetih i (najčešće) rimovanih izreka i poslovice. Budući da su takva pravila nastajala nakon dugogodišnjih promatranja, dugo su se te „pučke vremenske izreke“ prenosile s naraštaja na naraštaj usmenom predajom. Iako su bile sročene da bi se lako pamtile i prenosile, vrijeme i česte seobe učinile su svoje pa su mnoge izreke promijenile oblik, a neke čak i sadržaj. Promatrane s književnog gledišta ove prognoze vremena predstavljaju poseban oblik pučkog štiva. Temeljene na starim opažanjima vremena, ne samo da se mogu promatrati kao samostalni književni oblici, nego su i svojevrsni izvor „poetizirane naive“.⁸⁷ Upravo je pojava pučkih kalendara omogućila da se ove brojne izreke zapišu i tako spase od zaborava.⁸⁸ Takve su izreke bile posljedica iskustva, koje nije samo pučka mudrost već i vješto sročena poslovice, tj. usmenoknjiževna činjenica:⁸⁹

- 1) Kad na novo ljeto sunce liepo sveti, ribah, voća i vina dost ćeš imati. Kad s crljenim oblakom izhadja mutna vremena poradja. Ako li s vjetrom zahadja, ružno vrieme dohadja.
- 2) Ako su sada ptice tuste, pune još sa sniegom bude huste.
- 3) Na dan Stolice sv. Petra i Matijaša uz burkano vrieme za sobom sličnih takovih 10 danah povuče.
- 4) Sveti Matija led razbija, ako ga nadje, ako ga pak ne nadje, on ga sabija.
- 5) Ako prerano toplo nastane, ljuta zima rado pristane.
- 6) U veljači radje gladnoga vuka gledati, nego ratara na polju u samoj rubači djelati.
- 7) Ožujski prah je draži od srebra i zlata; ožujsku kišu pako budeš u ljetu čavlom van izkopal.
- 8) Grmljavica ožujaska obilnost donaša.
- 9) Koliko je u ožujku maglah, toliko bujicah i kišah.
- 10) Ako cvietna nedjelja nije jasna, ljeta ne nadaj se častna.
- 11) Pilat malo kad iz crkve bez buke izidje.

---

⁸⁶ Usp.: Sijerković, Milan: Pučko vremenoslavlje; Otvoreno sveučilište, Zagreb, 1996.; str. 22

⁸⁷ Usp.: Zečević, Divna: Pučko književno štivo u hrvatskim kalendarima prve polovice 19. stoljeća; Izdavački centar Revija, Osijek, 1982.; str. 43

⁸⁸ Usp.: Sijerković, Milan: Pučko vremenoslavlje; Otvoreno sveučilište, Zagreb, 1996.; str. 25

⁸⁹ Vidi: Mikloušić, Tomaš: Stoljetni hrvatski kolendar ili Dnevnik stoljetni od ljeta 1851. do ljeta 1950. kažući; Varaždin, Knjižara J.B. Stiflera; str. 126-136

- 12) Filip popija, Sofija dopija.
- 13) Sam sebi zlo svetuje, koji pred koncem svibnja vinom trguje.
- 14) Ako su o Duhovih jagode zrele, dobro se u jesen vino bere.
- 15) Kiša Medarda 40 danah traje.
- 16) Čim dulje poslje Ivanja kukuvača kuka, to više ljudstvo radi skupoće zakuka.
- 17) Lovrenca svaka je voda zdena.
- 18) Jasna Velika maša dobro vino donaša.
- 19) Kiša o Velikoj maši, u prosincu se cesta praši.
- 20) Što kolovoz ne izkuha, to ni rujana ne izpeče.
- 21) Kasna jesenska grmljavina, rana skupljina.
- 22) Ako list na drvu dugo ostane, jaka zima nastane.
- 23) Sv. Luka sniegom rado fruka.

U četvrtom dijelu, tzv. *Gospodarskom dnevniku*, autor za svaki mjesec navodi između dva i četiri „ratarska pravila za pojedine mjesece“⁹⁰, a to su zapravo poslovice organizirane u obliku pjesme ili, kako ih naziva Čubelić, tzv. metričko-ritmički dotjeranije poslovice. Ovo su neki od primjera koji se tu mogu naći⁹¹:

1. Na Vinkovo ako sunce sviti,
Sve će sudje puno vina biti.
2. Dobru žetvu proricat će baba,
Čujemo l' travnjem rani kreket žaba.
3. Kolovozom kada cvatu ruže,
Lijepa jesen trajati će duže.
4. Listopadom kada list ne pada,
Do godine bit će svakog gada.
5. Kada vjetar dune na Stjepanje,
Izabrana vina bit će manje.

Dok Mikloušić ove poslovice naziva pučkim vremenskim izrekama, Ante Jagar sve to naziva gatanjem i veoma negativno govori o tome. Autor u svom djelu navodi da „onaj gata i baje, koji po kojekakovim tajnim i varavim znacima neukom narodu nepoznate stvari tumači ili

---

⁹⁰ Vidi: Mikloušić, Tomaš: *Stoljetni hrvatski kolendar ili Dnevnik stoljetni od ljeta 1851. do ljeta 1950.* kažući; Varaždin, Knjižara J.B. Stiflera; str. 147

⁹¹ Vidi: Isto, str. 147-150; Ovdje navedeni primjeri prilagođeni su suvremenom slovopisu.

proriče“⁹² te da ta „djela nijesu s voljom Božjom“⁹³. Nadalje, navodi da čim je čovjek manje obrazovan i ne poznaje dovoljno prirodne zakone i svemu se čudi, slijepo vjeruje u „naklapanja“. Autor se svakom svojom rečenicom obraća „hrvatskom narodu“ i naglašava svoju „zabrinutost“ što je jasno vidljivo u ovim riječima: „Voljan sam ne da te korim i da se rugam siromaštvu tvome duševnome, nego da te poučim u onome, u čemu s neznanja svoga griješiš kao kršćanin.“⁹⁴. Teške riječi su upućene i protiv osoba koje gataju, tj. gataru i vračara, koje su prijetvorne, licemjerne, a „pričinjaju se kao tajanstvena bića, kojima je molitva uvijek na ustima, koje nikamo ne izlaze, nego u kutiću svoje sobice čekaju“⁹⁵. Kao prvu vrstu, autor navodi „gatanje po prirodnim pojavama, životinjama i bilinama“, što odmah lako možemo povezati s ovim Mikloušićevim djelom. Poveznica će biti još jasnija ako spomenemo da odmah na početku Jagar iznosi poznatu izreku iz pučke meteorologije, koju navodi i sam Mikloušić u svom djelu: „Ako na Medardovo pada kiša, onda da će kišiti četrdeset dana“⁹⁶. Odmah ispod autor iznosi objašnjenje u kojem kaže da „o Medardovu obično pada kiša jer je u to vrijeme promjena godišnje dobe zimske u proljetnu“ te da „kišovito vrijeme nastaje po zakonima zračnih promjena, a njime ne odlučuje sveti Medardo“⁹⁷, još jednom naglašavajući da se radi o praznovjerju, zasljepljenosti i zaboravljanju na Providnost Božju.

4.3. *Imenoslovník iliti Rečno-pesmen igrokaz*

Svoju ljubav prema pučkoj mudrosti autor je pokazao i u području dramsko-scenskog stvaralaštva. U njegovom *Imenoslovníku iliti Rečno-pesmenom igrokazu na dužne zahvalnosti zadavek i istinski luk raduwanja M.A.C.Z.K. i S.B.Z.R. etc po T.M.S.B.Z.A. podignjen leto 1791.*⁹⁸ također se mogu naći poslovice. Ovo je Mikloušićevo prvo dramsko djelo, prvi put izvedeno 1791. godine „o pokladama“ u sjemenišnome teatru. To je klasicistička, alegorijsko-

---

⁹² Vidi: Jagar, Ante: *Vračanje i gatanje ili: Tko nam može pomoći – i odmoći*; Naklada pišćeva, Zagreb, 1898.; str. 85

⁹³ Vidi: Isto, str. 89

⁹⁴ Vidi: Isto, str. 83

⁹⁵ Vidi: Isto, str. 93

⁹⁶ Vidi: Isto, str. 97

⁹⁷ Vidi: Isto

⁹⁸ Usp.: Cesarec, Ivan: *Dramska-scenska rad Tomaša Mikloušića (1767. - 1833.)*; HZKD, Klanjec, 2008.; str. 34, 70 i Jukić, Andrea: *Mikloušić, Tomaš (Tomo) // Leksikon hrvatskih pisaca; Školska knjiga, Zagreb, 2000.*; str. 497

mitološka drama, zamišljena kao dramska pohvalna prigodnica napisana u čast profesoru Matiji Jurju Ašpergeru, tadašnjem sjemenišnom ravnatelju na Kaptolu, za njegov imendan. Sastoji se od tri čina i prologa i premda je nevelika opsegom, bitan je ostvaraj hrvatske dramske književnosti. I u ovom djelu se mogu pronaći mnogobrojne zanimljive poslovice, od kojih se neke mogu povezati s kršćanskom moralnom teologijom. Kao što Hranjec⁹⁹ navodi u svom članku, „Biblija i uopće kršćansko štivo je jedno od glavnih poticaja i temelja za stvaranje pučke mudrosti“ i u tom slučaju „iskazane prirečjem, biblijske mudrosti bivaju primjenjivane i usmenoknjiževno oblikovane s obzirom na svakidašnje pučko iskustvo“, primjerice¹⁰⁰:

1. Početak kreposti od najzveršenega sobstva izvira...
2. Ni zahman blede zlato, pokehdob tulike ima nastornike – kulika je skerb vu dobljenju bogatstva – vu čuvanju nepokoj – žalost vu zgubljenju.
3. Srečen vendar je vsigdar, akoprem i vumre, koji po navuku pogine.
4. Na veke žive, koji muder preminul je!
5. Dobrotivnem vetrom kormani, i srednosegurnem putom šetuje se, kojega goder prijetno puka lastovitoga nagnutje z visokemi kreljuti izvišava.
6. Pukoljubeznost i čast jesu mil mamitel ljubavi...
7. Po navuku i kreposti na najtežeše dobrit zajdeš verhunce.
8. Kaj je kukolju z pšenicum – vuku z ovcum – škanjcu z golubom?

Zbog stilske razvedenosti djela, autor koristi elemente biblijskog stila, posebno brojna utrostručenja koja ritmiziraju tekst, daju mu svečaniji ton kazivanja i koja autor „prožima mudrim mislima skupljenim na bogatu vrelu pučke mudrosti“¹⁰¹. Kao što je vidljivo, Mikloušić se često pozivao na Bibliju i na njezine poslovične izreke koje su na taj način postale narodnom svojinom. Već prvom rečenicom (koja je gore navedena pod brojem 1) autor izriče jednu od svojih idejnih smjernica, krepost, koja će biti prisutna i javljati se kroz cijelo njegovo djelo. Ostale izreke pojedini lik koristi kako bi poučio svog sugovornika, tj. kako bi ga potaknuo na razmišljanje. Poslovicu pojedinac (u ovom slučaju lik) koristi ondje gdje po karakteru odgovara da naglasi neki razgovor, tj. ona postaje argument međusobnog

---

⁹⁹ Vidi: Hranjec, Stjepan: Mikloušićeva prirečja // Hrvatsko zagorje 2 (2001.); str. 56

¹⁰⁰ Vidi: Cesarec, Ivan: Dramsko-scenski rad Tomaša Mikloušića (1767. - 1833.); HZKD, Klanjec, 2008.; str. 227-244

¹⁰¹ Vidi: Isto, str. 75

uvjeravanja. Time se na scenu ne prenose samo same poslovice, nego i situacijski kontekst njihove izvedbe.

4.4. *Huta pri Savi ili Ljubav za ljubav*

Upotreba poslovice javlja se i u njegovom drugom igrokazu koji nosi naziv *Huta pri Savi ili Ljubav za ljubav*. *Igrokaz vu dvojem speljivanyu, pri predàvanju Illyriuma z predgovorom*¹⁰². To je sentimentalno-naivni igrokaz, tj. djelo prigodničarskog tipa, prvi put izvedeno 1822. godine u Zagrebu. Sastoji se od predgovora (alegorijske slike) te jednog većeg dijela koje je igrokaz u dva čina. “Tu se Hrvati zahvaljuju caru Franji I i njegovu namjesniku grofu Majlatu za sjedinjenje u primitivnom dijalogu.”¹⁰³ Cesarec kao njegove bitne odrednice izdvaja “naglašeni vjerski svjetonazor, državotvorni duh djela, ali i njegovu domoljubnost, poučno-moralizatorski i prosvjetiteljski kontekst, te sentimentalističke crte stila, pučki duh sugestivne kajkavske fraze te kao bitnu žanrovsku odrednicu, poetološki prototip pučkog igrokaza”.¹⁰⁴ Narodne poslovice koje se ovdje mogu naći su¹⁰⁵:

1. Bog sreću ljudi neprestance ravna.
2. Visoko plemeniti ladavec najveća orsagov je sreća.
3. Ufanje! Znikni! Kam povoljna Pravednost stupljuje, tebe neje potrebno.
4. Detce k ničemu ni moći potrebovati, nego k puni zdeli.
5. Zaljubljeni ljudi glediju se samo vu oči, zakonski vu serdce.
6. On zgora otec ne gleda samo na verhunce gorh, nego se i vu niske dolice nagleda.
7. More človek ves imetek kvaruvati, ali serdce ne mora biti siromaško.

---

¹⁰² Usp.: Isto, str. 96

¹⁰³ Vidi: Šurmin, Đuro (1898.): *Povjest književnosti hrvatske i srpske* [online]; str. 142; E-knjiga-besplatno;

Dostupno na:

<http://books.google.hr/books?id=8CIXAAAAMAAJ&pg=PA141&lpg=PA141&dq=poslanica+maksimilijana+vrhovca&source=bl&ots=4N5OglUO2d&sig=5s-IOY7AnaKoVEnmt-yBIFftqQE&hl=hr&sa=X&ei=vL-WUMaiBdGQsWay04HABA&ved=0CCYQ6AEwAg#v=onepage&q=poslanica%20maksimilijana%20vrhovca&f=false> (8. 3. 2013.)

¹⁰⁴ Vidi: Skok, Joža: *Tri dragocjena priloga o kajkavskoj dopreporodnoj književnosti i njenom jeziku*; Dostupno na:

http://www.matica.hr/kolo/kolo2010_3.nsf/AllWebDocs/Tri_dragocjena_priloga_o_kajkavskoj_dopreporodnoj_književnosti_i_njenom_jeziku (8. 3. 2013.)

¹⁰⁵ Vidi: Isto, str. 130/131

8. Moj muž veli: Vu ladice ne mora nikaj ležati. Kaj se rukh dotiče, čini muža bogatoga.
9. Eh! Kak človek čuti, tak mora i govoriti.

Povremenim unosom poslovičnog jezičnog materijala autor pridonosi narodnom obilježju djela. Za razliku od gore navedenog djela, autor ovdje uvrštava poslovice koje navodi i u svom najpoznatijem djelu (*Izbor*). Time je autor ukazao na ahistoričnost i neistrošenost poruke, tj. ukazao je na činjenicu da poslovice apsolutizira vrijeme i prostor, postaje izražajno sredstvo, globalna metafora, iskustvena predodžba čija je primarna zadaća moralna pouka.

Kao što je vidljivo, Mikloušić nije bio samo sakupljač i zapisivač narodnih poslovice, nego ih je on i unosi i komponirao u svoja dramska djela, što je jasan pokazatelj da je bio svjestan njihove književne vrijednosti i moralno-etičke funkcije.

Ovdje je važno i potrebno spomenuti i formule, tj. „modele formulativnih izraza i kompozicije“, koji čine „podlogu prostornom i vremenskom prenošenju usmene književnosti, tj. transmisiji njezinih oblika“. One „omogućuju stabilnost i istodobnu izmjenjivost, održavaju vezu između dva člana komunikacije i podloga su kreativnosti u pojedinačnim izvedbama“. ¹⁰⁶ U skladu s tim, tzv. mali oblici usmene književnosti, među kojima su i poslovice, „strukturirani su tako da su u cijelosti istovjetni s kratkom jezičnom formulom ili nizom nekoliko formula, tj. oni nisu formulativni, nego su same formule“. ¹⁰⁷

4.5. Ljekaruše – odnos prema pučkoj medicini

Pišući o Mikloušiću, Željko Vugh ¹⁰⁸ je napisao da je on bio „svećenik koji je dobro poznao sve potrebe svojih župljana i pomagao im u svakodnevnom životu“ pa je tako u trećem dijelu *Izbora* iznio mnogo „gospodarskih i ljekarničkih savjeta“ o onome što je potrebno običnom čovjeku na selu. U kontekstu usmene književnosti od velike su važnosti tzv. ljekaruše, tj. „zapisu pučke medicine s receptima lijekova sastavljenih prema pučkom

---

¹⁰⁶ Vidi: Bošković-Stulli, Maja; Zečević, Divna: Povijest hrvatske književnost – Knjiga 1 – Usmena i pučka književnost; Liber, Zagreb, 1978.; str. 37

¹⁰⁷ Vidi: Isto, str. 39

¹⁰⁸ Vidi: Vugh, Željko: Pretisak djela *Izbor Dugoványh vszakoverztnéh* (Zagreb, 1821.) Tomaša Mikloušića // *Gazophylacium*, god. XIV, br.1-2 (2009.); str. 175

ljekarničkom iskustvu, s opisom njihovog pripremanja i uputama liječenja bolesti i stanja¹⁰⁹. Radi se o uputama za liječenje ljudi i životinja, a zapisivali su ih svećenici koji su ujedno bili i herbari i kojima su pučani odlazili liječiti se. Naputci za liječenje u ljekarušama najčešće započinju navođenjem bolesti ili simptoma, a zatim se navodi uputa i sredstvo za liječenje. U ljekarušama se mogu naći konkretni i apstraktni zapisi. Konkretni podrazumijevaju upotrebu sastojaka biljnog, životinjskog i mineralnog podrijetla čija su svojstva potvrđena kao ljekovita. Apstraktni se odnose na magijske i religiozne elemente liječenja.¹¹⁰

Neke od uputa koje Mikloušić u svom djelu spominje su upute za liječenje¹¹¹: proti suhomu betegu i kašlju s kervi hitanjem, proti griži, proti vulogom v nogah ali v rukah, kehlju pregnati, proti vodenomu betegu, kad je čovek trom i težek život, kako glave bol pretirati, proti glavoboli od želudca, proti vertoglavosti, proti gluhote, proti slabomu čujenju, proti očiboli, proti mreni na oku, proti zubnoj boli, proti kervi hitanju, za lehki porod, od zimljice, za veliki beteg, proti lišajem, kozice iz obraza pretirati, proti gridi, proti neduhom, proti vručini, kerv čistiti, proti otoku, proti slezeni, proti maternici i madronu, proti kamencu i tako dalje. Svi pripravci koje autor navodi dostupni su u prirodi i svatko ih može naći i iskoristiti kako mu on savjetuje i riješiti se određene boli ili bolesti pa bi te upute pripadale konkretnim zapisima. S ovom tvrdnjom se ne bi složio Ante Jagar¹¹² koji u svom djelu negativno pristupa svakoj vrsti takve pomoći, nazivajući je vraćanjem. On vraćanjem naziva „svaki čin i djelo praznovjernoga čovjeka, kojim on traži pomoć u osobama, stvarima, riječima i znakovima, koje mu ne mogu dati ni na kakav način“, napominjući da narod to radi jer je „bez dovoljne naobrazbe, neuk i ne poznaje narav mnogih stvari u prirodi“. Jedan od najčešćih razloga za vraćanje u narodu je bolest, tj. većina traži pomoć vračara zbog zdravlja jer zbog svog siromaštva ne mogu potražiti pomoć liječnika. Dok s jedne strane Jagar ne negira činjenicu da postoje ljudi koji „poznaju ljekovite trave i korenje, te liječe nekoje bolesti“, s druge strane

---

¹⁰⁹ Vidi: Ljekaruše // Hrvatski leksikon; Leksikografski zavod Miroslav Krleža; Dostupno na: <http://www.hrleksikon.info/definicija/ljekaruse.html> (9. 12. 2012.)

¹¹⁰ Usp.: Ljekaruše – Wikipedija; Dostupno na: <http://hr.wikipedia.org/wiki/Ljekaru%C5%A1a> (9. 12. 2012.)

¹¹¹ Usp.: Mikloušić, Tomaš: Izbor Dugoványh vszakoverztneh za hazsen, y razveszelénye szluséchéh po Tomáshu Miklóushich Plebánushu Ztenyevchém izpiszan, y na szvëtló dån; Vu Zagrebu Pritizkan vu Novoszszelzkoj Szlovarnicze 1821.; pretisak: Kajkaviana Biblioteka Kinč osebujni knjiga; str. 117-157; Ovdje navedeni primjeri prilagođeni su suvremenom slovopisu.

¹¹² Usp.: Jagar, Ante: Vračanje i gatanje ili: Tko nam može pomoći – i odmoći; Naklada piščeva, Zagreb, 1898.; str. 7-9

kritizira one koji „istom travom hoće da liječe sve bolest“.¹¹³ On iznosi primjere „proti“ nekih bolesti, ali ispod svake naglašava da je sve to ludost te da se narod treba opametiti i pobuniti protiv toga. S druge strane, Mikloušić daje upute, bez iznošenja stava o tome, ali njegova se namjera može jasno iščitati. On ih stavlja u svoja djela jer ih smatra korisnim, „vrednim znanjima“ koja mogu pomoći svakom pojedincu da poboljša svoje zdravlje pa tako i sam život. Iako je većina Mikloušićevih uputa „logična i smisljena“, ipak postoje neke koje odudaraju od toga, tj. promatrajući ih iz Jagarove perspektive, mogu se klasificirati kao upute s magijskim elementima. Ovo su neki primjeri¹¹⁴: „belanjek jajca s rosnum vodom zamešaj“, „zmešaj z oljem rosne“, „černe kokoši 3 jajca“, „korena sparge dan 7 Malomešnjaka zkopaj“, „suhu kost iz zatiljka krapa“, „vodu černoga konja“, „sivoga miša razdrapi“, „Beline vodu na protuletje“, „kada mesec dole ide“, „jajce, kak od kokoši odpade“ i tako dalje. Ovakvi elementi mogu biti samo dijelovi neke upute, ali mogu se pronaći i cijele upute koje uključuju magijsko, kao na primjer¹¹⁵: „mora pako muška glava vzeti spongiu černešu, ili samca: a ženska belešu y mekšu“, „nosi na glave kapicu z kertovemi kosicama podstavljenju“, „povertnicu zgora odresi (...) i z prejum obvesi, zkopaj vu ilovaču: tretji dan zvadi“, „znemi kosu iz jastreba noge takove, kakova tebe boli i na tvoju privesi“, „falat novoga cigla, koi još ni bil zmočen“ i tako dalje. Jagar navodi slične primjere: „proti zubobolji“, „proti velikoj boli“, „proti groznici“, „vračanje oči“, „guša“. On nakon svakog izlaganja oštro kritizira i postavlja čitatelju slična pitanja: „Zašto to treba biti baš tako?“, „Zašto to treba raditi baš u to vrijeme?“ ili „Zašto baš taj broj“, dajući na sve isti odgovor: „Tko da pametno odgovori!“¹¹⁶. Možda najvažnija stvar na koju Jagar pokušava upozoriti narod je ta da ti „lijekovi“ često mogu više naštetiti i pogoršati stanje, nego što mogu pomoći, o čemu jasno govori njegova rečenica: „u njima je velika ludost i prevara njima si ne pomažeš zdravlju i sreći svojoj, nego si mnogo puta skodiš zdravlju“¹¹⁷, za što kasnije navodi primjere. Kao što i sam jasno navodi,

---

¹¹³ Vidi: Isto, str. 22

¹¹⁴ Vidi: Mikloušić, Tomaš: Izbor Dugoványh vszakoverztnéh za hazsen, y razveszelénye szluséchéh po Tomáshu Miklóushich Plebánushu Ztenyevechkém izpiszan, y na szvètló dån; Vu Zagrebu Pritizkan vu Novoszszelzkoj Szlovarnicze 1821.; pretisak: Kajkaviana Biblioteka Kinč osebjuni knjiga; str. 126-156; Ovdje navedeni primjeri prilagođeni su suvremenom slovoписu.

¹¹⁵ Vidi: Isto

¹¹⁶ Vidi: Jagar, Ante: Vračanje i gatanje ili: Tko nam može pomoći – i odmoći; Naklada piščeva, Zagreb, 1898.; str. 26

¹¹⁷ Vidi: Isto, str. 24

Jagar svojim djelom pokušava otvoriti oči „hrvatskom narodu“, „kršćanskom bratu“ i svakoj „kršćanskoj duši“.

U istraživanju koje je provedeno tijekom 2000. i 2001. godine, Mirjana Randić¹¹⁸ pokušala je utvrditi kakav je danas odnos potencijalnih bolesnika prema metodama tradicionalnog liječenja. Ona navodi da se narodna medicina, „kao skup različitih postupaka koji se izvode u svrhu sprečavanja, liječenja ili olakšavanja zdravstvenih tegoba pojedinca bez traženja pomoći službene medicine“¹¹⁹, služi nizom elemenata koji mogu pomoći i pritom razlikuje dva načina liječenja: liječenje primjenom racionalnih postupaka i liječenje primjenom iracionalnih postupaka (koji uključuju: magijsku i vjersku komponentu). Svojim istraživanjem Randić je, s jedne strane, pobila Jagarovu tvrdnju da liječenju magijskim postupcima pristupa neuk narod bez dovoljne naobrazbe, navodeći da „vjerovanje u magiju i mogućnost izlječenja magijskim postupcima nije svojstveno samo manjeobrazovanom, odnosno seoskom stanovništvu“, te kako „određeni broj stanovnika koji žive bilo u seoskoj bilo u gradskoj sredini i danas vjeruje u uspjeh magijskih postupaka u liječenju“.¹²⁰ S druge strane, Randić je potvrdila da u Mikloušićevim uputama ipak ima elemenata magijskog liječenja. Autorica napominje da „osim izgovaranja čarobnih formula, postoje i različita druga sredstva za liječenje magijskim postupcima“, navodeći da postoji „dosta dugačak popis bilja koje se koristi, a obuhvaća: češnjak, odoljen, oman, tisu, bršljan, veprinu, češljugu, hrast, lijesku i dr.“¹²¹. Primjere za upotrebu ovih biljaka nalazimo u nekim Mikloušićevim uputama¹²²: „tri put 9 zern perpra z devetemi čehulami češnjaka stuci“, „pol glavice češnjaka ztuci vu musaru“, „venec češnjaka naresi“, „češnjaka 3, 4 čehule“, „liste hrastove 2, 3, vu vode namoči“, „hrastovo listje stuci“, „iz starih velikeh lezkih naberi lepka“, „velikoga korena v octu skuhaj“. Na kraju možemo zaključiti da je i danas, kao i nekad, narodno liječenje i njegovo povezivanje s magijskim dio rasprava koje nisu ni potvrđene ni osporene ni nakon tolikih godina i novih otkrića.

---

¹¹⁸ Usp.: Randić. Mirjana: Narodna medicina; Liječenje magijskim postupcima; Dostupno na: http://hrcak.srce.hr/index.php?show=clanak&id_clanak_jezik=56332 (26. 1. 2013.)

¹¹⁹ Vidi: Isto, str. 2

¹²⁰ Vidi: Isto, str. 15

¹²¹ Vidi: Isto, str. 13/14

¹²² Vidi: Mikloušić, Tomaš: Izbor Dugoványh vszakoverztneh za hazsen, y razveszelénye szluséchéh po Tomášhu Miklóushich Plebánushu Ztenyevchém izpiszan, y na szvèto dån; Vu Zagrebu Pritizkan vu Novoszszelzkoj Szlovarnicze 1821.; pretisak: Kajkaviana Biblioteka Kinč osebjuni knjiga; str. 126-156; Ovdje navedeni primjeri prilagođeni su suvremenom slovopisu.

4.6. *Nachin chloveka od ztekloga psza, machke, kache, ali druge jadovite ztvàri ranyenoga szegurno zvràchiti*

Još jedno važno Mikloušićevo djelo, u kojem donosi „protimbe“, je *Nachin chloveka od ztekloga psza, machke, kache, ali druge jadovite ztvàri ranyenoga szegurno zvràchiti* i ono se već samim naslovom može povezati s Jagarovim. Djelo spada u skupinu djela izdanih nakon 1830., točnije, izdano je 1831. godine. Mikloušić tu iznosi načine kako se mogu liječiti osobe koje je ugrizla neka bijesna životinja, a koje „nekoj dobro već Vračitel vu novinah (...) je obznanil bil“ i da je zahvaljujući tome „više kak 60 ljudih tak uzvračil, da niti jeden ni poginul“¹²³. Nakon uvoda kojim autor želi svojim riječima dati kredibilitet, da bi još više pomogao, iznosi što je potrebno znati da bi lijek bio učinkovitiji, a zatim i način na koji se bjesnoća može izliječiti. Svi pripravci koje autor navodi dostupni su u prirodi i svatko ih može naći i iskoristiti kako mu on savjetuje i riješiti se određene boli ili bolesti, pa bi te upute pripadale konkretnim zapisima. Iako Jagar ovakve stvari naziva vračarijama, koje su za neuk narod sklon praznovjernosti, učinkovitost ovih uputa jasna je iz riječi kojima Mikloušić želi potvrditi kredibilitet, koristeći formule vjerodostojnosti. Evelina Rudan¹²⁴ u svom članku navodi njihovu podjelu na: vremenske, prostorne, svjedočke i kazivačke. Na vremensku formulu vjerodostojnosti Mikloušić¹²⁵ se poziva na nekoliko mjesta, pritom spajajući prošlost i sadašnjost, tj. upućujući na dugotrajnost navedenih uputa: „kakse je negda, još sada od vnogeh za neizvračljivo stima, poveda i derži“, „akoprem od tulikeh let razglašena (...) još je ostala“. U ovom djelu se može pronaći najviše svjedočkih formula, i to onih koje za svjedoke pozivaju više osoba. Pisac tako navodi jednu ili više osoba koje su se pridržavale danih uputa i tako se izliječile, kao na primjer: „vnogo ljudih (...) je srečno izvračil“, „jedno dete (...) smerti bil oslobodil“, „človeka jednoga (...) srečno bil izvračil“, „jednoga detiča stacunarskoga, i jednoga slugu (...) i više kak 60 ljudih tak je izvračil“, „ober 100 ljudih (...) je od smerti oslobodeno bilo“. Da bi bio još uvjerljiviji, autor navodi i imena vračitelja koji su izliječili te ljude: „Gottfr. Jak. Thiesen“ i „Krizt. Jak. od Moneta“. Dosta ima i onih formula

---

¹²³ Vidi: Mikloušić, Tomaš: *Nachin chloveka od ztekloga psza, vuka, machke, kache, ali druge jadovite ztvàri ranyenoga szegurno zvràchiti*; Vu Zagrebu, pritzkano pri Ferenczu Suppan, 1831.; str. 1; Ovdje navedeni primjeri prilagođeni su suvremenom slovopisu.

¹²⁴ Usp.: Rudan, Evelina: *Formule vjerodostojnosti i načini njihova djelovanja u demonološkim predajama*; Dostupno na: http://hrcak.srce.hr/index.php?show=clanak&id_clanak_jezik=41332 (26. 1. 2013.)

¹²⁵ Vidi: Mikloušić, Tomaš: *Nachin chloveka od ztekloga psza, vuka, machke, kache, ali druge jadovite ztvàri ranyenoga szegurno zvràchiti*; Vu Zagrebu, pritzkano pri Ferenczu Suppan, 1831.; str. 1; Ovdje navedeni primjeri prilagođeni su suvremenom slovopisu.

koje se temelje na pisanim izvorima, točnije, novinama. Takve formule u sebi sadrže i vremenski i prostorni segment jer osim što pisac donosi naziv izvora, on iznosi i mjesto i vrijeme njegova tiskanja, kao na primjer: „vre leto 1767 (...) v novinah kojese vu Drezdi ishađale“, „leto taki drugo 1768 vu Prajskoga orsaga varašu Kralyogora“, „vu Varšavi, Poljskoga Orsaga Varašu“, „leto 1774“, „vu jedni knjižici, leto 1791 vu Frankfurtu“. Osim ovih navedenih formula, ovdje se može naći i kazivačka formula vjerodostojnosti. Ona ima visok stupanj jezične fiksacije i nalazi se u dijelu teksta u kojoj kazivač izravno iznosi svoj stav o priči, zato Mikloušić svoje djelo završava riječima: „Zaisto nigdè nigdo od nijedne druge protimbe z istinum posvédočiti ne more, da bi ona tuliko ljudi, kak ova, izvràčila bíla“.¹²⁶

---

¹²⁶ Vidi: Isto, str. 3

5. ZAKLJUČAK

Buđenja narodnog duha, pisanje na hrvatskom jeziku i stvaranje djela koja će zabaviti, a ne samo poučiti, prevođenje i prikazivanje drama te očuvanje narodne hrvatske svijesti u etničkom i jezičnom pogledu, bio je glavni cilj pisaca s kraja 18. i početka 19. stoljeća.

Jedan od najvažnijih književnika toga vremena bio je kajkavac Tomaš Mikloušić - pučki pisac, prevoditelj, prigodničarski pjesnik, književni historiograf, priređivač i izdavač kajkavskih tekstova te suradnik i urednik kalendara.

Ovaj je rad započet s ciljem pobližeg upoznavanja s opusom ovog autora i njegove važnosti za hrvatsku književnost. Rad je započet prikazom Mikloušićeva životopisa, njegovih najvažnijih pisanih i tiskanih djela te njegove zastupljenosti u povijesti književnosti i književnoj kritici. Život i djelo ovog književnika različito su vrednovani u hrvatskoj književnoj povijesti i kritici. Ovdje je prikazan odnos prema Mikloušiću i njegovom stvaralaštvu u rasponu od skoro jednog stoljeća, iz kojeg se lako može zaključiti da, iako je bio jedan od najznačajnijih književnika pretpreporodnog razdoblja i cijenjena osoba u svoje vrijeme, suvremena književna kritika nije mu bila sklona.

U idućem, trećem poglavlju, prikazane su društveno-povijesne prilike vremena u kojem je autor stvarao. Tako se vidi da je kraj 18. stoljeća i početak 19. stoljeća vrijeme kad se u svijetu, pa tako i u Europi, šire prosvjetiteljske i revolucionarne ideje. To je vrijeme velikih političkih, društvenih i idejnih previranja i promjena, koje su ubrzo svoje sljedbenike pronašle i u hrvatskim krajevima. Uzaludna i skupo plaćena borba za slobodnu republiku, strogi režim koji pod svojom vlašću ima sav javni, ali i privatni život, pokušaj germanizacije i mađarizacije, cenzura koja guši svaki pokušaj slobodnih misli, apsolutna pokornost caru te prostorna i jezična razjedinjenost – sve su to tereti s kojima su bili suočeni ljudi toga vremena. To sve bilo je možda i najvažniji poticaj kajkavcima da se angažiraju i stvore brojna književna djela koja će biti zastupljena i među prostim narodom. Hrvatska književnost je u tom vremenu bila povezana sa sudbinom vlastitog naroda i njegovom ograničenom borbom za svoj opstanak više nego i jedan drugi europski narod, što je bilo rezultat nacionalne homogenizacije u svim društvenim slojevima. Sve to rezultiralo je pojačanim zanimanjem za nastajanje, prikupljanje i izvođenje usmenoknjiževnog blaga. Ovdje je ukratko objašnjen i pojam usmene književnosti, što je i svojevrsni uvod za iduće, središnje, poglavlje ovog rada.

Budući da se pisana hrvatska književnost s početka 19. stoljeća nalazila pod velikim utjecajem usmene književnosti, njezino prikupljanje i bilježenje bilo je logičan slijed za jednog istinskog domoljuba kakav je bio Mikloušić. O njegovoj ljubavi prema svim

segmentima hrvatskog jezika, pa tako i prema usmenoj književnosti, svjedoče njegova djela, od kojih su zbog opsežnosti njegova opusa, ovdje obrađena samo neka. Od usmenoknjiževnih oblika u ovim djelima najzastupljenije su poslovice, kao najjednostavniji, ali i najdugotrajniji oblik. Ovdje su prikazane različite klasifikacijske sheme koje navode pojedini autori i u koje su uvrštene poslovice zastupljene u Mikloušićevom najznačajnijem djelu. Njegov dramski rad prikazan je kroz dvije njegove poznatije drame u kojima su (opet) najzastupljenije bile poslovice koje se mogu povezati s kršćanskom moralnom teologijom. Ovdje je nekoliko stranica posvećeno i mnogobrojnim pučkim vremenskim izrekama, koje su bile zapisivane u kalendarima i koje su bile od velike važnosti gospodarstvenicima i ljudima sa sela. U ovom se dijelu progovara i o ljekarušama, kojima je autor posebno fasciniran zbog njihove jasne povezanosti s pučkim. Ti kratki savjeti i upute doista su bili „stvarani za puk“, koji ih je pamtio, zapisivao i upotrebljavao. Je li ta Mikloušićeva fasciniranost proizašla iz učinka (djelotvornosti) uputa ili zbog same ljepote tih oblika, teško je reći, ali bilo kako bilo, ona je neupitna.

Ono što je u ovom radu, nadam se, prikazano jest važnost Mikloušićevih djela za hrvatsku književnost, usmenoknjiževne sastavnice unutar njegovih djela, neograničena ljubav prema svim segmentima hrvatske književnosti, neumorna nastojanja da uzvisi svoj „domorodni jezik“ te njegov velik doprinos u sakupljanju, zapisivanju i vrednovanju hrvatskog usmenog blaga.

6. LITERATURA

Knjige:

1. Barac, Antun: Hrvatska književnost od Preporoda do stvaranja Jugoslavije: Knjiga I.: književnost ilirizma; Zagreb, 1954.
2. Bošković-Stulli, Maja; Zečević, Divna: Povijest hrvatske književnost – Knjiga 1 – Usmena i pučka književnost; Liber, Zagreb, 1978.
3. Bošković-Stulli, Maja: Usmena književnost nekad i danas; Prosvjeta, Zagreb, 1983.
4. Botica, Stipe: Hrvatska usmenoknjiževna čitanka; Školska knjiga, Zagreb, 1995.
5. Cesarec, Ivan: Dramsko – scenski rad Tomaša Mikloušića (1767. - 1833.); HZDK, Klanjec, 2008.
6. Coha, Suzana: Poetika i politika Gajeve Danice (doktorska disertacija); Zagreb, 2009.
7. Čubelić, Tvrtko: Povijest i historija usmene narodne književnosti: Historijske i literarno teorijske osnove te genološki aspekti – Analitički-sintetički pogledi; Zagreb, 1988.
8. Frangeš, Ivo: Povijest hrvatske književnosti; Nakladni zavod Matice hrvatske; Cankarjeva založba, Zagreb – Ljubljana., 1987.
9. Franičević, Marin; Švelec, Franjo; Bogišić, Rafo: Povijest hrvatske književnosti: od renesanse do prosvjetiteljstva (sv.3); Liber, Zagreb, 1974.
10. Georgijević, Krešimir: Hrvatska književnost od XVI do XVIII stoljeća u sjevernoj Hrvatskoj i Bosni; Matica hrvatska, Zagreb, 1969.
11. Jagar, Ante: Vračanje i gatanje ili: Tko nam može pomoći – i odmoći; Naklada piščeva, Zagreb, 1898.
12. Jelčić, Dubravko: Hrvatski narodni i književni preporod; Školska knjiga, Zagreb, 1978.
13. Jelčić, Dubravko: Povijest hrvatske književnosti: Tisućljeće od Bašćanske ploče do postmoderne; drugo, znatno prošireno izdanje; Naklada Pavičić, Zagreb, 2004.
14. Ježić, Slavko: Hrvatska književnost od početka do danas: 1100. - 1941.; Naklada A. Velzek, Zagreb, 1944.
15. Kekez, Josip: Svaki je kamen da se kuća gradi: Hrvatske poslovice sakupljane u naše dane po književnim i jezikoslovnim djelima nastalima od 12. do 19. stoljeća; Izdavački centar Revija, Samobor, 1986.

16. Kekez, Josip: Usmeno-pisani književni suodnosi: izbor rasprava i ogleda; NIO Univerzitetska riječ, Nikšić, 1987.
17. Kombol, Mihovil; Novak, Slobodan Prosperov: Hrvatska književnost do narodnog preporoda: priručnik za učenike, studente i učitelje književnosti: drugo, dopunjeno izdanje; Školska knjiga, Zagreb, 1992.
18. Mikloušić, Tomaš: Izbor Dugoványh vszakoverztneh za hazsen, y razveszelénye szluséchéh po Tomáshu Miklóushich Plebánushu Ztenyevékhém izpiszan, y na szvètlo dàn; Vu Zagrebu Pritizkan vu Novoszelzkoj Szlovarnicze 1821.; pretisak: Kajkaviana Biblioteka Kinč osebujni knjiga
19. Mikloušić, Tomaš: Nachin chloveka od ztekloga psza, vuka, machke, kache, ali druge jadovite ztvàri ranyenoga szegurno zvràchiti; Vu Zagrebu, pritzkano pri Ferenczu Suppan, 1831.
20. Mikloušić, Tomaš: Stoljetni hrvatski kolendar ili Dnevnik stoljetni od ljeta 1851. do ljeta 1950. kažući; Varaždin, Knjižara J.B. Stiflera
21. Novak, Slobodan Prosperov: Povijest hrvatske književnosti: Od Bašćanske ploče do danas; Golden marketing, Zagreb, 2003.
22. Prohaska, Dragutin: Pregled hrvatske i srpske književnosti: Knjiga I. (do realizma 1880.); Kraljevska zemaljska tiskara, Zagreb, 1919.
23. Protrka Štimec, Marina: Oblikovanje kanona u hrvatskoj književnoj periodici 19. stoljeća (doktorska disertacija); Zagreb, 2008.
24. Sijerković, Milan: Pučko vremenoslavlje; Otvoreno sveučilište, Zagreb, 1996.
25. Šicel, Miroslav: Povijest hrvatske književnosti, Knjiga I. – Od Andrije Kačića Miošića do Augusta Šenoe (1750. - 1881.); Naklada Ljevak, Zagreb, 2004.
26. Vodnik, Branko: Povijest hrvatske književnosti: Knjiga I., od humanizma do potkraj XVIII. stoljeća; Matica hrvatska, Zagreb, 1913.
27. Zečević, Divna: Povijest hrvatske književnosti, Knjiga 1: pučka književnost; Mladost, Zagreb, 1978.
28. Zečević, Divna: Pučko književno štivo u hrvatskim kalendarima prve polovice 19. stoljeća; Izdavački centar Revija, Osijek, 1982.

Natuknice u enciklopedijama i leksikonima:

1. Mikloušić, Tomaš (Tomo) // Hrvatska enciklopedija; Leksikografski zavod Miroslav Krleža; Zagreb, 2005., Sv. 7

2. Mikloušić, Tomaš (Tomo) // Leksikon hrvatskih pisaca; Školska knjiga, Zagreb, 2000.
3. Bogišić, Vlaho... [et al]: Leksikon hrvatske književnosti; Naprijed, Zagreb, 1998.
4. Deželić, Velimir: Mikloušić Toma // Znameniti i zaslužni Hrvati te pomena vrijedna lica u hrvatskoj povijesti od 925. – 1925.: sa pregledom povijesti Hrvatske, Bosne i Istre, hrvatske književnosti i razvitka hrvatskog jezika, te hrvatskih vladara, hercega, banova i biskupa, kao uvodom: sa 9 zasebnih slika, te 421. slikom u tekstu; Odbor za izdanje knjige „Zaslužni i znameniti Hrvati 925. - 1925.“, Zagreb, 1925.

Članci u časopisima i zbornicima:

1. Narodne poslovice i izreke // Pet stoljeća hrvatske književnosti; Knjiga 27; priredio Nikola Bonifačić Rožin; Matica hrvatska, Zagreb, 1963.
2. Bošković-Stulli, Maja: Usmena književnost u sklopu povijesti hrvatske književnosti // Usmena književnost – izbor studija i ogleda; priredila Maja Bošković-Stulli; Školska knjiga, Zagreb, 1971.
3. Hranjec, Stjepan: Mikloušićeva prirečja // Hrvatsko zagorje 2 (2001.)
4. Jembrih, Alojz: Tomaš Mikloušić i njegovo djelo // Hrvatsko zagorje 2 (2001.)
5. Stoljeća hrvatske književnosti: poslovice, zagonetke i govornički oblici; priredio Josip Kekez; Matica hrvatska, Zagreb, 1996.
6. Škrabe, Nino: Mali prilog književnoj povijesti jaskanskoga kraja // Hrvatsko zagorje 2 (2001.)
7. Vugh, Željko: Pretisak djela Izbor Dugoványh vszakoverztneh (Zagreb, 1821.)
Tomaša Mikloušića // Gazophylacium, god. XIV, br.1-2 (2009.)

Internetski i elektronički izvori:

1. Kalendarska balada; Dostupno na: <http://krlezijana.lzmk.hr/clanak.aspx?id=483> (8. 12. 2012.)
2. Ljekaruše // Hrvatski leksikon; Leksikografski zavod Miroslav Krleža; Dostupno na: <http://www.hrleksikon.info/definicija/ljekaruse.html> (9. 12. 2012.)
3. Ljekaruše – Wikipedija; Dostupno na: <http://hr.wikipedia.org/wiki/Ljekaru%C5%A1a> (9. 12. 2012.)
4. Randić. Mirjana: Narodna medicina; Liječenje magijskim postupcima; Dostupno na: http://hrcak.srce.hr/index.php?show=clanak&id_clanak_jezik=56332 (26. 1. 2013.)

5. Rudan, Evelina: Formule vjerodostojnosti i načini njihova djelovanja u demonološkim predajama; Dostupno na:
http://hrcak.srce.hr/index.php?show=clanak&id_clanak_jezik=41332 (26. 1. 2013.)
6. Skok, Joža: Tri dragocjena priloga o kajkavskoj dopreporodnoj književnosti i njenom jeziku; Dostupno na:
http://www.matica.hr/kolo/kolo2010_3.nsf/AllWebDocs/Tri_dragocjena_priloga_o_kajkavskoj_dopreporodnoj_knjizevnosti_i_njenom_jeziku (8. 3. 2013.)
7. Šurmin, Đuro (1898.): Povjest književnosti hrvatske i srpske [online]; E-knjiga-besplatno; Dostupno na:
<http://books.google.hr/books?id=8CIXAAAAMAAJ&pg=PA141&lpg=PA141&dq=poslanica+maksimilijana+vrhovca&source=bl&ots=4N5OglUO2d&sig=5s-IOY7AnaKoVEnmt-yBIFftqQE&hl=hr&sa=X&ei=vL-WUMaiBdGQsway04HABA&ved=0CCYQ6AEwAg#v=onepage&q=poslanica%20maksimilijana%20vrhovca&f=false> (4. 11. 2012.)
8. Tomaš Mikloušić – Wikipedija; Dostupno na:
http://hr.wikipedia.org/wiki/Toma%C5%A1_Miklou%C5%A1i%C4%87 (4. 11. 2012.)

7. PRILOZI

Prilog 1:

Tiskana djela:¹²⁷

1. Syllabus vocabulorum grammaticae Emanuëlis Alvari in linguam croaticam conversorum, Zagr. typis Novoselienis 1798.8°
2. Plausus... Principi et Archiduci Austriae Domino Josepho Palatino etc. oblatus, dum Is Reg. Academiam Zagrabiensem 14 Calendas 8bris 1797. revisurus erat. Typis Novoselienis 8°
3. In obitum Nicol. Skerlecz de Lomnicza, supremi Provinciae Zagr. moderatoris... Zagrabiae, Typis Novoselienis, 1799, 4°
4. Serenissimo Regio Haereditario Principi Josepho, Archi-Duci Austr. et Regni Hung. Palatino... Zagrabiae, Typis Novoselienis 1801, 4°
5. Versus Catullianus Francisco e comitibus Szechenyi nomine Regii Archigymnasii Zagrabiensis... concinatus, Zagr. 1803, 4°
6. Spomenek vekivečni Anne Prelanec rođjene Bnekovič od bridke smrti dan 15 sušca 1804 vu Karlovcu zavjete. Zagr. (1804) 8°
7. Carmen Reginae Croatiae Thomas Mikloušič, quum Orgo PPFM Misericordie Zagrebiae 23a Aug. 1804 solemniter introduceretur. Zagrabiae, 1804
8. Imena slavnik Jožefu Klobushichky alduvan 19ti sušca vu Zagrebu 1810
9. Exmmo etc. Maximiliano Vrhovec, Eppo Zagrebiensi, ad Thermas Stubicenses... epigramma Zagrabiae, 1811
10. In obitum magni herois Joannis Jellachich de Buzin, S.C.R. et A.M. Generalis Campi Mareschalli Locumtenentis et unius regiminis pedesreis proprietarii e vivis erepti III. Calendas Maias 1813a Zagrabiae
11. Epigramma super Pontificis Summi Pii VII. totiusque Europae invicti confoederatorum armis recuperata libertate..., quum solemnnes Deo grates agerentur 181. III. Nonas Maias, Zagr. Typis Novoselienis
12. Nàvuk zemeljske jabuke, ili: Krumper za kruh, jestvine y krmu kônj potrebuвати, kak takaj ove od pohablènja občuvati i dugo zadržati. Iz nemškoga na horvatsko prenešen. Vu Zagrebu 1814.

---

¹²⁷ Vidi: Cesarec, Ivan: Dramsko-scenski rad Tomaša Mikloušiča (1767. - 1833.); HZKD, Klanjec, 2008.; str.

13. Egigrama heroi magno Ignatio Gyulay, Croatiae bano sacrum, quum e Bello Gallico reduci ipso ejusdem Sacro nominis Die 31° Julii. 1814. solemni illuminatione Senatus Populusque Zagrebiensis adplauderet. Zagr., Typis Novoselianis
14. Ad concentus melodicos, in celsis Regiae Academiae Zagrebiensis penetraetibus IIIo Calendas Februarii a praeclaris Musarum culturibus habitos et emolumento pieridum Inclyto publico consecratos Musa Ztenyevicensis alludit 1818. Zagrabiæ, Typis Novoselianis
15. Ad solemnem Sacratissimarum Majestatum Francisci I et Carolinae Augustae in primariam Croatiae urbem Zagrebiam V Calendas Quintiles 1818 ingressum, festivos ignes et adplausus alludit Musa Stenjevicensis. Zagrabiæ
16. Adloquution, qua... Maximiliano Verhovac, Eppo Zagr. etc. etc., cum is novae foundationis in 10000 fl. a se erecta in Hospitali PPF Miser. pridie Calendas Iulias 1819 primordia solemni ritu auspicaretur, hospitalis ejusdem prior, Justus Pagan, nomine sui ordinis et totius publici gratificatus est. Zagr., fol^o, p.4
17. Svèti Evangeliumi nedeljni i svetečni celoga leta etc. Drugoč na svetio van dani. Vu Zagr., pritiskani vu Novoselskoj slovarnici 1819. 8°, p. XVI + 241
18. Stoletni kalendar ili: Dnevnik horvatski do leta 1901 kažući po Tom. Miklóušič, pleb. st. ispisan i na svétlo vàn dan. Zagreb 1819. 8°, pag. 1-247
19. Ode honoribus Josephi Žalec etc. dum in Eppum Medensem ritu solemni consecraretur nonis agnoti 1820. a Th. Mikloušič, oblata. Zagr., fol^o, p.4
20. Čténja i Evangelium na sve nedelje y svetke celoga leta s priloženum Mukum Krištuševum i zavjetkom zastavljenih Evangeliomov etc. Vu Beču, vu slovarnici c. kr. administracije školnih knjig prodavanja, 1821, 8°, p. 417
21. Velika čténja knjiga etc. Vu Beču, 1821. – N.B. pro utriusque libri compilatione adornata altissimo loco resoluti erant 100 fl.
22. Izbor dugovânj vsakovrstnéh za hasen i rezveselenje služèčeh po T. Miklóušič...ispisan i na svetlo van dan. 8.° Vu Zagrebu 1821, 1-186
23. Ljubomirovič ili: Prijatelj pravi. Igrokaz v trojem speljivanju po Mat. Jandrič, pl. vu Cirkveni ispisan – y Matijaš Grabancijaš dijàk po Titušu Brezovačky, vu Zagrebu pri Sv. Marku prevendaru, negda spisan; sada obodva vu novom pogledu po T. Mikloušič... na svetlo van dani. 8°. Vu Zagrebu pritisk. slovami Novoselskemi 1821, 1-190
24. Podvučavanja vu najpoglavitešeh vere istinah i najosebitešeh krstčanskeh dužnostjah od biškupa Max. Verhovac od Rakitovc etc. vsem duhovnem pastirom i ostalem ovcam svojem kakti vu zadnje volje odluki za duhovnoga napreduvanja od vetčim serdčeno predàna, Vu Zagrebu, v Novoselskoj slovotiski pritisk. 1822
25. Plausus Croatiae, dum Exmus D. Jos. Maytlath de Szekely etc. Partes Illyrii a Croatia olim avulsas, nomine Regio Regnis avitis denuo redderet Calendis Novembris 1822° per – adumbratum. Zagrabiæ

26. Huta pri Savi, ili: Ljubav za ljubav. Igrokaz vu dvojem speljivanyu, pri predavanju Illyriuma z predgovorom i pokazih etc. dan 1. vsesvetčaka 1822
27. Diogeneš, ili: Sluga dveh zgubljenih bratov: veseli igrokaz vu peterom speljivanyu, negda po Titušu Brezovačky, prevendaru pri s. Marku vu Zagrebu ispisan, sada vu novom pogledu po – van dan, Vu Zagrebu 1823
28. Lizimakuš, ili: Mačuhinski nazlog, igrokaz žalostni vu peterem speljivanyu po – vu novom pogledu van dan. Vu Varaždinu 1823
29. Oglas gospodarski od tuče i strel zvoditelov, ili: odvernitelov. Wirtschaftliche Ankündigung von Hagel und Blitzableitern, Agram 1825
30. Navuk od prostčènyya vu otčinskem i od prostčènyya jubileumskoga, ili: S. leta vu osebnom z pridavkom molitvih poispisan, Vu Zagr. 1826
31. Ecloga Daphnys Exmo etc. D. Maxo Verhovac de Rak. Eppo Zagr. etc. sacra, dum 5oum sacerdotii sui annum ritu solemnè Calendis januaris 1826 recoleret... Zagr., typis Jos. Rossy.
32. Pobožnost k Božanskomu serdcu Ježušam Odkupitela našega etc. vu Rimu 1790 podignjena, sada po celém kestčanském svétu razširjena i vu horvatském jeziku z rastoličenjem, molitvami i jedném pridavkom na svétlo vån dàna. Zagr. 1824, Idem liber etiam in Illyricum seu Slavonicum idioma versus erat e meo Croatico per... Joannem Dvojàk, can. Zagr. et Car. Radinovich olim cooperat. in vic. Latinorum
33. Pisma na den narodni...ces. i kralja Ferencà I. 12 svèčna 1824. Zagreb
34. Zresno-istinska Domovine ljubav proti Banu svojemu iz velikoga spravišča vugerskoga vu Zagreb dojdùčemu dån 23. velikomešnjaka 1824. Vu Zagrebu
35. Obslužàvanje narodnoga dnèva... ces. i kralja Ferencà I. 12 svečna 1828. Item: Vota Imperatori Augusto ac Regi Francisco I. ad diem natalem pridie. Id. februaris 1828. Utrumque adnexum novis Zagrabiens... Luna sub eodem dato
36. Carmen... Alexandro Alagovich, Episcopo Rosonensi, Propito Zagr. etc., quum Banalis officii Regii Locumtensis munus auspicaretur... oblatum 1828, Zagr. 1-17
37. Luctus Ecclesiae Zagrabiensis _os kopa... Max. Verhovac Eppi Zagr. Zag. 1828
38. Poëmation... Alexandro Alagovich, quum Sedem Suam Episcopalem Zagrabiensem solemnè ritu adiret. Zagr. Typis Ivan. Suppan, 1830

Dopuna:¹²⁸

1. kajkavske prigodnice:

---

¹²⁸ Vidi: Cesarec, Ivan: Dramsko-scenski rad Tomaša Mikloušića (1767.-1833.); HZKD, Klanjec, 2008.; str. 59-

1. Domovini na poštenje vila speva sve hotenje (1809.)
2. Spomenek godovnoga dneva veselja Mihaela Miškiča, birgermajstora vu Kostajnici, i smertne žalosti njegove gospoje (1813.)
3. Vješčenje vil horvatskeh pri vandavanju Novin Zagrebečkih (1826.)
4. Razestanak leta 1826 (1826.)
5. Zresno-istinska domovine ljubav proti banu svojemu (Ign. Gyulay) (1827.)
6. Hasnovita misel pri nastajučem letu 1828. (1828.)
7. Častenje narodnoga dneva Njih Veličanstva presvetloga Cesara i Kralja Ferenc I. (1829.)
8. Oblužavanje narodnoga dneva Njih Veličanstva premilostivne gospe Karoline, presvetle Cesarice i Kraljice (1829.)
9. Imenoslovník mojega istinskoga prijatelja J.L. (1827.)

2. latinska prigodnica:

10. Memoria magni herois Ignatii Gyulay (1832.)

3. nabožna djela:

11. Liber precum et hymnorum pietati adolescentis christiani sacer (1798., 1806., 1815., 1821., 1826., 1833., 1824.)
12. Vsakoverstne pobožnosti kerstčanske zveršavanja (1815., 1830.)
13. Molitvene knjižice za vsagdašnju pobožnost svakomu kerstčeniku zevsema potrebne (1828.)

- pravni akt:

14. Naredbe općinske za ravnanje i obderžavanje tak družine kak gospodarov (1812.)

4. djela izdana nakon 1830. godine:

15. Način človeka od stekloga psa, vuka, mačke, kače, ali druge jadovite stvari ranjenoga segurno zvrachiti (1831.)
16. Čtejenja i evangeliumi na vse nedelje i svetke celoga leta za potrebuvanje slavne Biškupije zagrebečke (1831.)
17. Zrinj Miklouš ili Dogođenja Zrinj Miklouša, bana horvatskoga, njegovih dvéh prijatelov i Judite Ilyefalvy (1833.)
18. Čin pobožnosti za školnu detcu (1842.)

5. djela koja nisu tiskana (rukopisi):
19. Poznanje kuge človečanske
20. Domaća vračtva
21. Na dan sz. Antona Paduvanskoga
22. Gramatika i sintaksa latinskoga jezika
23. Opisanje Islandije
24. Imenoslovník iliti Rečno-pesmen igrokaz na dužne zahvalnosti zadavek i istinski luk radovanja M.A.C.Z.K. i S.B.Z.R. etc. po .T.M. S.B.Z.A. podignjen leta 1791.
25. zbirka hrvatskokajkavskih narodnih pjesama

Prilog 2¹²⁹:

1. Ako medved ima meda, ima ga i kam deti.
2. Ak se prvič ne zgodi, mort' se drugoč zgodi.
3. Bedaki niti znaju govoriti, niti mučati.
4. Berzomu konju neje treba ostruge.
5. Bog sveti! Da bi još kruha imel.
6. Bolje je deset kriveh odvezati, kak jednoga pravičnoga obsuditi.
7. Bolje je malo pak dobro, kak zlo pak vnogo.
8. Bolje je popitati, kak faleti.
9. Bolje je reći: Na! nego: Bog ti naj pomore.
10. Bolje je tebi kad su ti ljudi jalni, nego kada te miluju.
11. Bolje je zlo nadeljiti, nego jednoga poprositi.
12. Bolši je odpert nepriatel, neg skazlivi priatel.
13. Brada kaže jarca, ne pako mudroznanca.
14. Čez jedno vuho nuter, čez drugo van.
15. Česa ne na piru, ne ga nit po piru.
16. Česa ni, nit ga car ne trebuje.
17. Četvera su vsigdar obilneša nego mislimo: naša leta, naši dugi, naši nepriateli i naše falinge.
18. Čiji je beržeši konj, toga je i divojka.
19. Čiji se kruh je, njegov a i pesem spevat se more.
20. Čisti kakti flinka.

---

¹²⁹ Vidi: Kekez, Josip: Svaki je kamen da se kuća gradi: Hrvatske poslovice sakupljane u naše dane po književnim i jezikoslovnim djelima nastalima od 12. do 19. stoljeća; Izdavački centar Revija, Samobor, 1986.; str. 135-140

21. Cucek ne zna nego lajati.
22. Cucek ne zna za pogibel dok mu se vuha ne zalevaju.
23. Da bi mladenec znal, stavec mogel, lenjak hotel, nikaj dobra ne bi bilo zapustčeno.
24. Da si zasel kad si sedlal, bil bi dobro došel.
25. Detca povedaju kaj činiju, stari kaj su včini, bedaki kaj bi včiniti morali, serdčeni kaj bi včiniti radi, pametni kak je činiti.
26. Dober kokot retko je tust.
27. Dober sused pol življenja.
28. Dobro bi ga po smert poslali.
29. Dobromu je dalko glas, zločestomu još dalje.
30. Domača vuš ne grize tak kak stranjska.
31. Drevo zamlada ravnati se mora.
32. Dugi lasi, kratka pamet.
33. Gde je vnogo bab, dete je kilavo.
34. Gde je vnogo rečih, je malo hasne.
35. Gde je serda, je i milošča.
36. Gde je sreća, neje pameti.
37. Gladi vuči delati.
38. Hariti bi ga, pak mu se ne dati plakati.
39. Herđavec je ali čisto zločest, ali jako dober.
40. Hodi kakti na drotu.
41. Hodi kakti po jajcih.
42. Hodi mu po volji kak vutlomu jajcu.
43. Hodi kakti pav, ne zna na koju bi nogu stal.
44. Ide z kokošmi spat.
45. Išel je na zajca, pak je vuka zegnal.
46. Ižišel je iz konja na osla.
47. I dobroj mački zna miš vujti.
48. I maček biskupa gleda.
49. Jedna kapa na dveh glavah ne more stati.
50. Kade ni istinske ljubavi, ni bit prave vernosti.
51. Kade ga ni videti, ni ga ni kaj vzeti.
52. Kad je gospodarica lena, nit družina ne valja.
53. Kad je gost najdragši, onda naj odide.
54. Kad nima v glave, mora v petah imeti.
55. Kad ne valja koža i kerzno, ne izide niti perem dober.
56. Kad počneju u gerlu guci igrati, za vratom je smert.

57. Kad slepec slepca vodi, v jamo obodva opadu.
58. Kad se prez razloga pije, pamet je zbogom.
59. Kad se jako oblači, lahko i deždi.
60. Kad se slanina načme, gusto se reže.
61. Kad buš doma, onda gospoduj!
62. Kaj na serdca, to na jeziku.
63. Kaj je Bog spravil, človek naj ne razdruži.
64. Kaj je komu suđeno, biti hoče spunjeno.
65. Kaj na vešala sudi, neče se vtopiti.
66. Kaj je preveč, ni nit z kruhom dobro.
67. Kaj se od mačke rodi, vse po miših gledi.
68. Kaj je iskal, to je dobil.
69. Kaj se posudi, to ni prikazano.
70. Kaj se siromaku da, ni nigdar zgubljeno.
71. Kaj veliki zakriveju, mali platiti moraju.
72. Kaj tri znaju, sto ih lahko sezna.
73. Kak si je presterl, tak bude spal.
74. Kakov čovek, takve reči.
75. Kak došlo, tak prešlo.
76. Kakovo življenje, takova smert.
77. Kak se igra, tak se pleše.
78. Kak se posudi, tak se vrača.
79. Kak se pita, tak se odgovarja.
80. Kak su penezi, tak tergovina, i krama.
81. Kak veter puše, tak se ogerni.
82. Kašelj suhi smert nazvestča.
83. Kak se moreš odeti, tak se pretegni.
84. Ki se sam hvali, mala mu cena.
85. Ki pita, dalko zajde.
86. Ki je jači, ta kobači.
87. Ki te opomina, za priatela ga derži.
88. Ki se serdi, sam se bude zezual.
89. Ki bi rad dvem gosponom služiti, nijednomu ne more vgoditi.
90. Ki se ne da dopovedati, ni mu moči pomoči.
91. Koi pri putu ziđe, vnego ima mestrov.
92. Koi se na ludsku zdelu zanaša, več put se nastrada.
93. Koi drugoga naganja, zatrudi se kak i on koga naganja.

94. Koi hoče imet jajce, kokodakanje mora terpet.
95. Koi ima vernega slugu, ima blago pri hiži.
96. Koi pita, nerad da.
97. Koi rad pleše, lahko mu se igra.
98. Koi na dveh stoleceh sedi, lahko med nje opade.
99. Koi zmir putuje, nigde ne stopi mesta.
100. Koi preveč izbira, retko kaj dobra dobi.
101. Koi neče delati, naj ne je.
102. Koi nerad da, lahko spričanje najde.
103. Koi se na vroče opeče, na merzlo rad puše.
104. Koi nikaj nema, nikaj ne mre dati.
105. Koi naredbe van daje, valja da im on prvi nastaje.
106. Koi svoga cucka obesiti hoče, lahko vužinec najde.
107. Koi duge spleča, pobolšava svoj imetek.
108. Koi sam beži, lahko ga je tirati.
109. Koi se med poseje meša, svinje ga pojedu.
110. Koi ober sebe seče, trešče mu vu oči lete. Ili: Kaj detelj kljuje, na persa mu pada.
111. Koi vnogo ima, vnogo i more dati.
112. Koi se v delo silum ponudi, prez plače služi.
113. Koi more priterpeti, vse mu dobro hoče iziti.
114. Koi malo pita, nema vnogo odgovora.
115. Koi polehkše ide, dalje zajde.
116. Koi za vseh zdravje pije, sam svoje zapije.
117. Koi se sili ne suprotstavi, pravdu zgubiva.
118. Koi kani pticu vloviti, ne sme z bičem pucati, nego povoljno piskati.
119. Koi se po sebi ne pozna, pozna se po pajdašu.
120. Koi je najbliže cirkve, k meši zadnji dojde.
121. Koi je sebi zločest, komu bude dober?
122. Koi kuči, njemu se otpre.
123. Koi za kečku derži, pljusne gde hoče.
124. Koi z cucki leži, z buhami rad staje.
125. Koi bolje maže, bolje vozi.
126. Kojega ni pri delu, naj ga ne bu nit pri jelu.
127. Koi se iz jela zgizdava, več put i kruha strada.
128. Komu špot, tomu hasen.
129. Koi je preveč spameten, za bedaka se derži.

130. Koi makar sto nekriveh vmor, za viteza se derži; a koi jednoga, makar krivca, vumori, kakti ljudomorec obsuđuje se.
131. Krivičen penez sto drugeh iz žepa spravi.
132. Krivičnomu blagu tretji odvetek naj se ne veseli.
133. Komu Bog, tomu svetcu.
134. Kovač ima kleščca, da z rukami v ogenj nejde.
135. Kuliko ljudih, tuliko čudih.
136. Kupuj dok senjem terpi.
137. Kratko veselje, dugo več put čini terplenje.
138. Laž ako froštuklja, retko obedva, nigdar skoro ne večerja.
139. Lekše je ludcko delo kuditi, kak bolše napraviti.
140. Lesica se ne da dva puti prevariti.
141. Lončar lončaru ne navide.
142. Marljiv gospodar čini berzu družinu.
143. Martin v Zagreb, Martin iz Zagreba.
144. Med ima vu vustih, čemer vu serdca.
145. Mladost od narave hlepi za lepemi poželenji; kak su: ljubav, dika, veselje; a starost za odurnemi, kak su: skupost, fantčenje, jal, sumljivost.
146. Mirneh ovac vnogo v štalu stane.
147. Mirno počiva, koi duga nima.
148. Morat se je po vremenu ravnati.
149. Na glavi kič, vu glavi nič.
150. Na ledu grad zide.
151. Najti reče Lonca samo ga naj v glavu ne hiti.
152. Na jeziku ni žulja.
153. Namerila se je kosa na brus.
154. Najpametneji faleti more.
155. Na pognjeno drevo i koze lezeju.
156. Narava je z melem zadovoljna.
157. Nepozvanomu gostu je za vratih mesto.
158. Nesreča berzo dojaše, pešice odhađa.
159. Ne spi vsaki koi oči zaperte derži.
160. Nigdo ni prez kakve takve nepriliki.
161. Niti lasca na njem ni dobroga.
162. Ni moči leteti dok kreljuti ne zrasteju.
163. Nit topel nit merzel.
164. Ni vse zlato, kaj se svetli.

165. Ni vsaki vesel koi pleše.
166. Obečati je gospodski, spuniti je človečki.
167. Od česa vsi govore retko je lažljivo.
168. Od cucka vparjenoga ni se več bojati.
169. Oko gospodara tusti vola i konja.
170. Ovca po vuku ni nigdar sita.
171. Ovce dati vuku pasti.
172. Pečnjak rekel je loncu: Jeh! Kak čern jesi.
173. Pogibel vuči Boga moliti.
174. Pokorne glave dva duge obavlja, nepokorna nijednoga.
175. Po poldan kesno je k meši iti.
176. Pogađaju se kak pec i maček.
177. Po smerti kesno se je žalovati.
178. Posuditi čini priatele, terjati nepriatele.
179. Po vetru se obrača.
180. Pozna se lesica po repu.
181. Pravičen žitek, dug žitek.
182. Praznu slamu ne hasne mlatiti.
183. Preveč ne mogu niti kola voziti.
184. Priatelov vu sili 50 lahko stane na 1 lot.
185. Prilika čini tata.
186. Pri mastni kosti cucki se rado posvade.
187. Pticu je poznati iz popevke.
188. Rajši denes pišče, nego k letu kokoš.
189. Rajši veruvati, nego iti pitati.
190. Retko se izidu dobra sreča i pamet.
191. Retko jedna samo nesreča dojde.
192. Retko koja šala na dobro izide.
193. Riba od glave smerdi.
194. Ruka ruku vmiva, obras obodve.
195. Samo trejt' je Bog po svetu hodil.
196. Ženi se kaj najbliže, kumi se kak najdalje.
197. Sila kola tera.
198. Siromak je kada ima, premoguči kada hoče.
199. Sita mačka dobra lovica, gladna sneha verla tatica.
200. Sumljivost priateljstva čemer.
201. Sova senici spoganja.

202. Sram za tram.
203. Sudec mora obodva vuha jednaka imeti.
204. Tat ni nigdar bolši kak na vešalih.
205. Tati veliki slobodni hode, menši se obešaju.
206. Teško konju okol koga se osli ritčejju.
207. Troje lada sveta: pero, tinta i paper.
208. Včinit je več put iz potreboče krepost.
209. Več je cuckov kurtasteh.
210. Več put morat je preštirati cucka zarad gospodara.
211. Več more jeden bedak tajiti, neg sto spametneh dokazati.
212. Velikaši imaju duge ruke i velika vuha.
213. Ves zrezani otec; ali: mati.
214. Veliko drevo ima veliko korenje.
215. V jednu tikvu pušu.
216. Vrana vrani neče oko skopati.
217. V koprivu neče tresnuti.
218. Vleče se kak megla prez vetra.
219. Vsaki svoje hire ima.
220. Vsaki svoje sreče kovač.
221. Vsaki svoga križa ima.
222. Vsakoga gosta tri dni dosta.
223. Vse ima vreme svoje.
224. Voda nema kečke za koju bi se prijati moči.
225. Za deždem sunca je jasneje.
226. Za kaj se ne zna, za tem se ne hlepi.
227. Za mučenje ni pitanje.
228. Za penezi ves svet je obrnjen.
229. Za smehom velikem sledi rado plač.
230. Zbog tebe ne bude legel vol teličev.
231. Zdravic vnogeh pijenje beteg zrokuje.
232. Z kem gdo več ima, več žali.
233. Z kem gdo več lada, z tem več troši.
234. Z kem buha je tusteša, z tem cucek suheši.
235. Z kem več pije, z tem bolje žeđa.
236. Zločest miš koi samo jednu luknju ima.
237. Zločest bogec ki se jedne hiže ne mre ognuti.
238. Z obečanjem more vsaki bogat biti.

- 239. Zmed više zlih menše zabrati je.
- 240. Speče cucke ne treba buditi.
- 241. Spametniji bedastešemu vsigdar prepustča.
- 242. Spodoben se spodobnomu raduje.
- 243. Spodobnoga si naj vsaki izbere, drugač se berzo znevere.
- 244. Spomenek je od vuka, i vuk z germa luka.
- 245. Staro drevo ne da se več previjati.
- 246. Starost je poštenja vredna.
- 247. Struna preveč napeta pukne.

Prilog 3¹³⁰:

- 6. Kad ti sreča vrla služi,
vsaki te rad v priateljstvo prime:
medtemtoga pazliv budi:
vse z tvum srečum priateljstvo mine.
- 7. Ako moreš čakati,
još za stalno vreme dojde:
(naj se nikaj kajati)
da ti vse po volje pojde.
- 8. Kaj gdo po pravice lada,
ak i ze vsem malo ima,
lestor teško da ne strada,
z vekšem Duše mirom vživa.
- 9. Kada vetri pušu hudi,
i nesreča tebe hoče stinut:
v ufanju stalen budi;
da če ti još jasno sunce sihnut.
- 10. Batriv budi vu terplenju:
naj se prenest v dobrem dnevnu:

---

¹³⁰ Vidi: Mikloušić, Tomaš: Izbor Dugoványh vszakoverztneh za hazsen, y razveszelénye szluséchéh po Tomášu Miklóushich Plebánushu Ztenyevechkém izpiszan, y na szvětlo dån; Vu Zagrebu Pritizkan vu Novoszszelzkoy Szlovarnicze 1821.; pretisak: Kajkaviana Biblioteka Kinč osebjuni knjiga; str. 168/169; Ovdje navedeni primjeri prilagođeni su suvremenom slovoписu.

srečen budeš v nakanjenju.

11. Koi god za srečum preveč hlepi,
ona ga z vekšinum hudobno preganja:
zato nju bahatno rajši besi!
Naj ona za tobum skozejivo zdihava;
za šegavu neteriši glavu!
Koja večputi i nevredne pri leda:
kiše dobit nevmenelnu slavu,
truda si za njum baš nikakvoga neda.

8. SAŽETAK

Ovim se radom želi prikazati važnost Tomaša Mikloušića, koji je ostavio jasan trag u hrvatskoj književnosti s kraja 18. i početka 19. stoljeća, njegovih književnih i uredničkih nastojanja te zalaganja za hrvatski jezik.

Stoga, svrha ovog rada bit će zapravo pobliže upoznavanje s opusom Tomaša Mikloušića, s naglaskom na njegove veze s usmenom književnošću, tj. biti će prikazane usmenoknjiževne sastavnice u pojedinim njegovim djelima.

Rad je koncipiran u nekoliko cjelina. Nakon uvodnog izlaganja teme i cilja ovog rada, u drugom je dijelu prikazan odnos prema Mikloušiću u povijesti književnosti i književnoj kritici. Treći dio obuhvaća određenje usmene književnosti i iznošenje društveno-povijesnih prilika toga vremena, koje su bitno utjecale na Mikloušićevo stvaralaštvo. Središnji dio ovog rada podijeljen je na nekoliko poglavlja i posvećen je samim Mikloušićevim djelima u kontekstu usmene književnosti. U zaključku su iznesene najvažnije spoznaje do kojih se došlo tijekom pisanja rada. Na kraju su dodani prilozi koji sadrže popis autorovih djela te dijelove djela obrađenih u radu.